1. ÜNİTE - FELSEFEYE GİRİŞ

1.1. Felsefenin Anlamı ve Alanı (Konusu)

Felsefe kelime anlamı olarak Philo (sevgi) ve Sophia (bilgelik) kavramlarının birleşmesinden meydana gelmiştir. Bu manasıyla felsefe **"Bilgelik Sevgisi"** demektir. Genel manada "bilgiyi sevmek, bilginin peşinden koşmak" anlamını taşımaktadır.

Felsefe terimini ilk kez, İlk Çağın ünlü matematikçisi ve filozofu **Pisagor** kullanmıştır. Felsefeyi filozoflar farklı tanımlamıştır. **Mesela;** Aristoteles felsefeyi "var olanın ilk temellerini ve ilkelerini araştıran bir bilgi", K. Jaspers "hep yolda olmak", T. Hobbes "felsefe yapmak doğru düşünmek" diye tanımlamıştır.

Filozof ise bilgiyi arayan, ona ulaşmak isteyen kişidir. Filozof, hayatın anlamını bulmaya çalışır, edindiği bilgileri yetersiz bulur ve sürekli bir arayış içerisinde olur. İnsan yaşamını ilgilendiren her şey hakkında akıl yürütüp bunları felsefi problem konusu yapar ve bunları sürekli olarak sorgular.

Felsefenin **dört konu alanı** vardır: bunlar varlık (ontoloji), bilgi (epistemoloji), değerler (aksiyoloji: etik ve estetik) ve Mantık

1.2. Felsefenin Doğuşu

İnsanı tüm canlılar içinde ayrı kılan bir özellik dünyayı anlamlı hale getirme ve açıklama çabası içine girebilmesidir. İnsan merakını ve açıklamalarını önce mitolojide, daha sonra dinlerde aramışlardır. İlerleyen dönemlerde ise, aklına, gözlem ve deneyimlerine dayanarak yanıtlar bulmaya çalışmıştır. Nitekim ilk felsefeciler evreni, doğayı olayları ve olguları açıklarken destanlara, mitolojiye ve dine değil gözleme ve çeşitli akıl (logos: akıl, mantık, bilim) yürütme tekniklerine başvuruyorlardı.

Thales, Anaksimenes gibi ilk felsefeciler **"Arkhe (ilk ana madde)"** sorunu üzerinde durmuş (bu nedenle bu felsefecilere doğa filozofları denmiştir), doğal olayları ve oluşumları açıklarken Olympos tanrılarının gazaplarından ve iç hesaplaşmalarından değil ateş, hava, toprak, su gibi gözlemlenebilir elementlerin deneyimlediğimiz olgulara nasıl etki ettiklerinden bahsetmişlerdir. Sokrates ve Sofistler'e kadar felsefeciler Arkhe sorunu üzerinde hep durmuş, Sokrates ile ilk kez insan ve toplum ele alınmıştır.

Felsefe ilk olarak M.Ö. 7.yy'da İyonya uygarlığında önemli bir ticaret merkezi ve liman kenti olan Miletos (Milet) kentinde ortaya çıkmıştır. İyonya'dan önce Mısır, Mezopotamya, Çin, Hindistan gibi medeniyetlerde önemli düşünce sistemleri vardı. Fakat bu düşüncelerin yapılarında dini ve mitolojik öğeler yer aldığı için felsefe düzeyine erişememiştir. İyonya düşünce sisteminin felsefe olarak nitelendirilmesinin temel nedeni, düşünce sisteminin akla (logos) dayalı olmasıydı.

Varlıklarla, insanla alakalı sistemli ve yalnızca akla dayanan ilk düşünce sisteminin İyonya'da ortaya çıkması tesadüf değildi. Mezopotamya, Mısır, İran ve Fenike kültürlerinden etkilenmiş olan Milet kenti tarım ve denizciliğin geliştiği oldukça işlek liman kentidir. Ekonomik yapının ileri düzeyde olması, bilgi birikiminin varlığı ve hoşgörüyü de beraberinde getirmiştir. Bu elverişli ortam Thales gibi düşünürlerin çıkmasına olanak hazırlamıştır.

Thales (MÖ 624-546) ile başlayan bu süreçte, doğal olaylar yine doğal nedenlerle açıklanmaya çalışılarak insan aklının yeterli olduğu inancı sağlanmaya çalışılmıştır. Thales yunan dini ve mitolojisinin açıklamalarıyla yetinmeyip akla dayalı açıklamalar yaparak evrenin ilk ana maddesi (Arkhe) sorununa cevap aramıştır.

1.3. Felsefe – Hikmet İlişkisi

Varlık, bilgi ve değer üzerine tam ve bütün bir bilgiye ulaşılmasına hikmet (bilgelik/sophia) denir. Hikmet, bütün olan bitenlerin esasını bilmektir. Hikmet tümel bir bilgidir, yani her şeyi kuşatan bilgidir. Felsefe ise böyle bir iddiada değildir. Felsefede sorgulama esastır, felsefe hikmete ulaşma amacında değildir. Felsefe, hikmeti sevme ve ona yönelme anlamında bir bilgidir.

1.4. Felsefi Düşüncenin Nitelikleri

Felsefi düşünce insanın bilme, anlama ve merak ihtiyacından doğar. Felsefi düşünce, insanın merak ve hayretine bağlı olarak soru sormanın sonucu olan ve evren, varlık, doğa, insan ve insan yaşamıyla ilgili problemlere karşı dogmatikliği aşan eleştirici, sorgulayıcı ve bütüncül bir düşünce türüdür.

1-) Felsefi düşüncede **sorular** cevaplardan daha önemlidir. Çünkü felsefede verilen cevaplar son ve kesin cevaplar değildir.

2-) Her felsefi düşünce, o düşünceyi ortaya atan filozofun özgün görüşüdür. Bu nedenle felsefi düşünce **öznel**dir.

3-) Felsefi düşünce **refleksif** bir düşüncedir (Refleksif düşünce, düşüncenin kendi üzerine tekrar yönelmesidir). Felsefi düşünce sadece sorgulananı tek taraflı düşünme değildir. Aynı zamanda sorgulamanın kendisini veya sorgulama sonucunu da sorgulayan çift yönlü bir düşünmedir.

4-) Felsefi düşünce, **eleştirici** ve **sorgulayıcıdır.**

5-) Felsefi düşünce **akla dayanan** bir düşüncedir.

6-) Felsefi düşünce **temellendirme**ye dayalı bir düşüncedir.

7-) Felsefi düşüncenin **analiz** (çözümleyici) ve **sentez** (kurucu) gibi işlevleri vardır.

8-) Her şey felsefenin konusudur. Ele aldığı **konular açısından evrensel** bir düşüncedir.

www.egitimhane.com

1.5. Felsefenin Diğer Alanlarla İlişkisi

a) Felsefenin Bilimle ilişkisi:

- **Her ikisinin de genel amaçları aynıdır fakat yöntemleri farklıdır:** yani her ikisi de evreni, insanı, olguları anlamaya çalışır ama aynı yöntemi kullanmazlar. Felsefe bunları akıl ile açıklamaya çalışırken, bilim ise deney ve gözlemi kullanarak açıklamaya çalışır.
- Bilim bazı kesin sonuçlara varmayı hedefler ve kesin sonuçlar sayesinde birikerek ilerler. Felsefede deney olanağı yoktur. Kesin sonuçlara varamaz, sonuçları varsayımsaldır. Bu nedenle yığılan (kümülatif) ama ilerlemeyen bir bilgidir.
- Felsefe konularını bütüncül yaklaşımla incelerken, bilim konularını inceleme alanına göre parçalara ayırarak inceler.
- Felsefede bilimdeki gibi maddi bir faydacılık anlayışı yoktur.
- Her ikisi de mantık ve akıl yürütme ilkelerine uygundur.
- Her ikisi de eleştirici, sistemli düzenli ve tutarlıdır.

b) Felsefenin Dinle İlişkisi:

- Her ikisinin de konuları aynıdır. Felsefenin alanına giren bazı konular (evren, insan) dinin de konuları arasında yer alır.
- Her ikisinin de genel amacı evreni ve insanı anlamak ve açıklamaktır. Fakat yöntemleri farklıdır; felsefe akıl yoluyla açıklama yaparken, din vahiy yoluyla açıklamasını yapar.
- Felsefenin temeli ve kaynağı insan düşüncesidir. Yani felsefi bilgiler özgür düşünce ve akıl yoluyla elde edilir. Din ise ilahi temellere dayanır. Yani dini bilgiler vahiy yoluyla elde edilir.
- Felsefe eleştireldir, fakat din vahiye dayandığı için eleştirel değildir (dogmatiktir).
- Felsefe bilgiler özneldir ve kesin değildir, fakat dinin sonuçları kesindir, zaman içerisinde değişmez.

c) Felsefenin Sanatla İlişkisi:

- Her ikisi de öznel bir etkinliktir.
- Her ikisi de dünyayı ve evreni anlamaya yönelik bir çabadır.
- Felsefenin amacı doğruyu bulmaktır. Felsefe birtakım genellemelere varmaya çalışır. Sanatta ise amaç güzeli bulmaktır. Sanatta hiçbir şey doğru veya yanlış değildir. Sanat genellemelere varma ihtiyacı taşımaz.
- Her ikisinin yöntemler farklıdır; felsefe akla, sanat ise duygulara, duyulara ve sezgilere dayanır.
- Her ikisi de eleştiriye açıktır. Felsefe var olana ilişkin eleştirel tavır sergilerken, sanat var olana ilişkin beğeni duygusunu harekete geçirir.

2. ÜNİTE - BİLGİ FELSEFESİ (EPİSTEMOLOJİ)

2.1. Bilgi Felsefesinin Tanımı ve Konusu

Bilgi nedir? sorusunu temele alan felsefe dalına bilgi felsefesi (epistemoloji) denir.

Bilgi felsefesinin konusu; insan bilgisinin yapısı, imkânı, kaynağı, ölçütleri, sınırları ve değerleridir. Bilgi felsefesinin daha çok üzerinde durduğu ana konu doğru bilginin imkânı ve kaynağı nedir? sorunudur.

2.2. Bilginin Tanımı

Bilgi: Özne (suje) ile nesne (obje) arasında kurulan ilişki sonucu ortaya çıkan ürüne bilgi denir. Daha açık bir ifadeyle öznenin (sujenin) nesneyi (objeyi) yorumlamasıdır. Obje hakkında bir yargıda bulunması veya açıklama yapmasıdır.

2.3. Bilgi Türleri

2.3.1. Gündelik Bilgi: İnsanların gündelik hayatında sıradan deneyimleri sonucunda elde ettikleri sıradan bilgidir. **Mesela;** havanın bulutlanmasına dayanarak yağmurun yağacağını ileri sürmek, Ihlamurun soğuk algınlığa iyi geldiğini ileri sürmek.

- Kaynağı kişinin algıları, gözlemleri ve deneyimleridir.
- Yöntemsiz olarak elde edilir. Sistemli değildir.
- Basit düzeyde neden-sonuç ilişkisine dayanır.
- Özneldir, bu nedenle genel-geçer değildir.
- Doğruluğu kesin değildir.
- Pratik faydaya yöneliktir.

2.3.2. Dini Bilgi: Tanrıyı ve Tanrıyla ilişkisi olan evreni açıklamaya çalışan bilgi türüdür.

- Kaynağı vahiy, kutsal kitaplar ve peygamberlerdir.
- Eleştiriye açık değildir (dogmatiktir).
- Kesindir ve zaman içerisinde değişmez.
- Emreder ve itaat ister.
- Amacı insanın manevi (iç) yaşantısına ışık tutmak ve toplumsal yaşamı düzenlemek.

2.3.3. Sanat Bilgisi: Sanatçının, yaratıcı hayal gücü ile nesnelere yönelip, onları farklı biçimde yorumlamasıyla oluşan bilgidir.

- Kendine özgü dili vardır.
- Akıldan çok duygulara ve sezgilere dayanır.
- Yaratıcılığa dayanır. Bu nedenle özgündür.
- Doğruluğu veya yanlışlığı yoktur. Burada var olan gerçeklik kişisel ve öznel gerçekliktir.
- Subjektiftir (özneldir). Bu yüzden eleştiriye açıktır.
- Sanatçının amacı güzele ulaşmaktır. Fayda amacı güdülmez.
- Birikimli olarak ilerler.

2.3.4. Bilimsel Bilgi: Bilimsel yöntem ve usullerle doğrulanmasının mümkün olduğu en güvenilir bilgidir. Olguları, toplumu ve insanı araştırma konusu yapar.

- Evrenseldir: İnsanlığın ortak mirasıdır. Herkes bilime katkıda bulunabilir.
- Genel geçer ve kesindir. Bu nedenle sonuçları bakımından da evrenseldir.
- Birikimli olarak ilerler.
- Olanı inceler ve olması gerekenler hakkında öngörüde (tahminde) bulunur.
- Objektiftir (nesneldir): Duygu ve önyargılardan bağımsızdır.
- Tekrarlanabilir: aynı koşullarda aynı sonucu verip yinelenebilir.
- Tutarlı ve geçerlidir.
- Sistemli ve düzenli bir bilgidir.
- Gözlem ve deneye dayanır.
- Nedensellik ve determinizm ilkelerine dayalı açıklamalar yapar.
- Varlığı parçalara bölerek inceler.

Bilimler konu ve yöntemleri göre üç gruba ayrılır:

a) **Formel bilimler (ideal bilimler):** Mantık ve Matematiktir. Konuları düşünce ile üretilen soyut kavramlardır. Tümdengelime dayanır.

b) **Doğa bilimleri:** Fizik, Kimya, Biyoloji gibi bilimlerdir. Konusu doğa ve doğa olayları ve olgularıdır. Daha çok tümevarım kullanılır.

c) **İnsan (beşeri, sosyal) bilimleri:** İnsanı konu edinen Psikoloji, Sosyoloji, Antropoloji, Coğrafya, Tarih gibi bilimlerdir.

2.3.5. Felsefi Bilgi: İnsanın varlık, bilgi ve değerler hakkında eleştirel bir düşünceyle aklıyla ortaya koyduğu genel düşüncelere dayanan bir bilgidir.

- Eleştireldir (sorgulayıcıdır).
- Akıl ve mantık ilkelerine dayalıdır. Bu yüzden sistemli ve tutarlı bir bilgidir.
- Yarar amacı güdülerek yapılmaz.
- Sorular yanıtlardan daha önemlidir.
- Olması gerekenden hareket eder.
- Ele aldığı konular bakımından evrenseldir. Çünkü ele alınan konular tüm insanlığa ait ortak konulardır. Ayrıca her şey felsefenin konusudur. Bu yönüyle de evrenseldir.
- Sonuçları bakımından subjektiftir (özneldir). Bu yüzden ortaya koyulan görüşler kişiden kişiye, değişir. Yani kesinliği yoktur.
- Birleştirici ve bütünleyicidir: Ele aldığı konuları bir bütün olarak açıklamaya çalışır.
- Yığılan (kümülatif) fakat ilerlemeyen bir bilgidir Çünkü sonuçlarında bitmişlik ve kesinlik yoktur.
- Kendini yenileyebilir; felsefe hiçbir konuda son sözü söyleyemez.

2.3.6. Teknik Bilgi: Teknik, doğadaki nesneleri insanlara yararlı araç-gereç haline getirme etkinliğidir. Bu araç-gereçlerin yapımının bilgisi teknik bilgidir. Bilimsel ve gündelik bilginin pratik alana uygulanması sonucu oluşur. **Mesela;** ateşin, tekerleğin, pusulanın icadı, otomobilin yapılması.

- Araç, gereç yapımına ve kullanımına dayanır.
- Amacı insan yaşamını kolaylaştırmaktır. Yani insanın doğaya egemen olmasını kolaylaştırmayı ve insanın doğadan daha verimli faydalanmasını sağlamayı amaçlar. Yani faydaya yöneliktir.

2.4. Bilgi Felsefesinin Temel Kavramları

Bilgi: Suje ile obje arasında kurulan bilinçli ilişki sonucu ortaya çıkan ürün.

Gerçeklik: Düşünceden bağımsız olarak var olan bir durum, olgu veya nesnedir. Gerçeklik, varlığın bir özelliği veya var oluş tarzıdır. **Mesela;** taşın sertliği, pamuğun yumuşak olması.

Doğruluk: Bir yargının gerçeklikle uyuşmasıdır. Yani bilginin nesnesi ile örtüşmesidir. **Mesela;** dışarıda hava sıcak dediğinizde dışarıda gerçekten hava sıcaksa doğru, sıcak değilse yanlıştır.

Temellendirme: Ortaya atılan bir düşünce, iddia veya bilgi için dayanak, temel bulma işlemidir. Yani onu ispatlama, kanıtlama işlemidir.

2.5. Bilgi Felsefesinin Temel Soruları

a) Bilginin kaynağına ve ölçütüne ilişkin sorular:
- Bilgimiz nereden geliyor, kaynağı nedir?
- Bilgilerimiz doğuştan mıdır? Yoksa sonradan mı kazanılır? Sonradan kazanılıyorsa, bunda rol oynayan faktörler nelerdir? Akıl mı, deney mi, sezgi mi, yoksa duyumlar mıdır?
- Doğru bilgi nedir? Doğru bilginin ölçütü nedir?

b) Bilginin değerine ilişkin sorular:
- Genel-geçer doğru bilgi var mıdır?
- Bilgilerimizin sınırı nedir?
- İnsan aklı her şeyi bilebilir mi?

ÖSYM 2013 ÖABT

- Neyi bilebiliriz?
- Bilgimizin kaynağı nedir?
- Doğru bilgi nedir?
- Hangi konularda bir şeyi "biliyorum" diyebiliriz?

gibi sorulara cevap arayan, felsefenin alt dalı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Epistemoloji **B)** Ontoloji **C)** Aksiyoloji **D)** Mantık **E)** Antropoloji

www.egitimhane.com

2.7. Bilgi Felsefesinin Temel Problemi

Bilgi felsefesinin temel problemi "doğru bilginin imkânı? Yani "genel-geçer doğru bilgi mümkün müdür?" sorusudur. Bu soruya verilen cevaplar genel olarak iki grupta toplanabilir:

- **Doğru bilgi mümkün değildir diyen Septizm** (Septisizm, Rölativizm, Nihilizm, Agnostisizm)
- **Doğru bilgi mümkündür diyen Dogmatizm** (Rasyonalizm, Empirizm, Kritisizm, Pozitivizm, Analitik felsefe, Entüisyonizm, Pragmatizm, Fenomenoloji)

2.7.1. Doğru bilgi mümkün değildir diyen Septizm: Doğru bilginin mümkün olmadığını savunan görüşe **Septisizm (şüphecilik)** denir. İlk septik görüşleri Herakleitos, Parmenides, Elealı Zenon Empedokles ve Demokritos'ta görmekteyiz. Daha sonra MÖ 5.yy'da Sofistler sistemli bir şekilde septisizm görüşleri bildirmiştir.

a) Sofistler: Sofistler para karşılığında dil (hitabet), siyaset vb. konuda ders veren gezgin öğretmenlerdi. Sofistler, kesin ve mutlak bilginin olamayacağını, insanların algılarının göreceli (rölativist) olduğunu savunmuşlardır. Görüşlerinde pragmatisttirler. Onlara göre her şey göreceli olduğu için bilgi doğruya değil, yarara bağlanmalıdır. En ünlüleri Protagoras (MÖ 480-410) ve Gorgias (MÖ 483-376)'dır.

- Protagoras'a göre bilgiler duyu algısına dayanır. Algılar, kişinin o andaki durumuna bağlıdır. İnsan için doğru, ancak gördüğü, duyduğu ve hissettiğidir. Algılar kişiden kişiye değiştiğinden ne kadar kişi varsa o kadar da hakikat (doğru) vardır. Bundan dolayı bütün insanlar için geçerli evrensel hakikatler (doğrular) yoktur. Bu görüşlerini **"İnsan her şeyin ölçüsüdür"** sözü ile özetler.

- Gorgias sadece bilginin imkânsızlığını reddetmekle kalmaz, varlığın kendisini de inkâr eder. Ona göre varlık yoktur ve bilinecek bir şey yoktur. Görüşlerini **Nihilizm**'e (Hiççilik) kaydırmıştır. Bu görüşlerini de şu sözlerle özetler; "Hiçbir şey yoktur, olsaydı da bilemezdik, bilseydik de başkalarına aktaramazdık."

> **Uyarı:** Nihilizm varlığın olmadığını yani varlığı inkâr edem akımdır.

b) Sistematik Septisizm: Pyrrhon (MÖ 365-275) ve öğrencisi Timon (MÖ 320-230) şüpheciliği sistematik haline getiren septik düşünürlerdir.

- Pyrrhon'a göre, nesnelerin ne olduğunu bilemeyiz. Çünkü duyular olsun, akıl olsun, bize nesneleri oldukları gibi değil, göründükleri gibi gösterirler (Mesela; çay kaşığının suyun içinde kırık gözükmesi)

2.7.2. Doğru bilgi mümkündür diyen Dogmatizm: Doğru bilginin mümkün olduğunu savunan görüşe **Dogmatizm** denir.

a) Rasyonalizm (Akılcılık): Rasyonalizme göre doğru bilgi mümkündür ve doğru bilgiye ancak akılla ulaşabiliriz. Akıl, doğuştan bilgi edinme yetisi ile donatılmıştır. Yani biz bilgilere doğuştan sahibiz. Bu bilgilere **apriori** bilgi denir. Duyum ve algılar bize zorunlu, kesin, genel geçer bilgileri veremezler. Böyle bir bilgiyi bize ancak akıl verebilir.

Rasyonalizmin en önemli temsilcileri ise Sokrates (MÖ 469-399), Platon (MÖ 427-347), Aristoteles (MÖ 384-322), Farabi (870-950), Descartes (1596-1650), Hegel (1770 – 1831) ve Leibniz.

- Sokrates'e göre, herkesin doğru olarak kabul edebileceği kesin bilgiler mümkündür. Bu bilgiler doğuştan gelir. Sokrates insanların başkalarına yeni bir şeyler öğretmediğini; sadece doğuştan onların aklında var olan bilgileri açığa çıkardığını savunur ve bunu da **"diyalektik konuşma"** adı verilen karşılıklı konuşma sanatı ile ispatlamaya çalışır.

Bu konuşma iki aşamadan oluşur: **İroni (alaya alma)** ve **Maiotik (düşünceyi doğurtma).** İroni aşamasında bir şeyler bildiğini iddia eden kişiyi sorgulayarak ona aslında bir şeyler bilmediğini göstermeye çalışırken. Maiotik aşamasında bir şeyler bilmediğini sanan kişiye çeşitli sorular sorarak o konuda aslında ne kadar bilgili olduğunu göstermeye çalışmıştır.

- Platon'a göre de zorunlu, kesin, genel geçer doğru bilgi mümkündür ve doğuştan bilgilerimiz vardır. Platon görüşlerini **"İdealar kuramıyla"** açıklamaya çalışır. Platona göre birbirinden tamamen farklı iki evren vardır: İdealar evreni ve nesneler (duyular, fenomenler) evreni.

İdealar evreni; ancak akıl yoluyla kavradığımız öncesiz ve sonrasız olan nesnelerin, asıl özlerinin bulunduğu evrendir. Asıl bilgi, değişmez varlıkların bulunduğu idealar evrenine ait olan bilgidir. İdeaların bilgisi kesin, zorunlu, mutlak, genel geçer bilgidir. Platon buna **"episteme"** der.

Nesneler evreni; idealar evreninin duyular aracılığı ile algılanan bir kopyası, görüntüsü veya gölgesidir. Nesneler (duyular) evrenindeki varlıkların her birinin idealar evreninde gerçek bir ideası vardır. Yani gerçek olan idealar evrenindekidir. Nesneler evreni; sürekli oluşan, değişen, yok olan objelerin evrenidir. Bunlar algılanabilir, görülür şeylerdir. Zaman içerisinde sürekli değişirler. Bu nedenle nesneler evrenine ait bilgiler aldatıcıdır ve doğru bilgi olamaz. Platon bu bilgiye **"doxa"** (sanı) der.

- **Aristoteles'e** göre; gerçekten var olanlar tekil ve bireysel olanlardır (algılananlardır). Bunlara ait bilgiye ancak tümel önermelerle ulaşabiliriz. Tümel önermelerin içinde tekiller olduğundan yapılması gereken, kavram olarak bilinen tümellerden tekilleri üretmektir. Bunu da tümdengelim ile yapabiliriz.

Aristoteles'e göre akıl doğuştan bilgilere sahip değildir, bilgi akıl ile elde edilir. Yani akıl, bilgi üretendir. Akıl da pasif (edilgen) ve aktif (etkin) akıl diye iki türlüdür. Pasif akıl duyularla bilgilerin içeriğini, malzemesini sağlar. Aktif akıl ise bunları işleyerek, biçimlendirerek doğru bilgiye ulaşır.

Aristoteles'e göre **idealar nesnelerden bağımsız değildir,** çünkü içeriklerini duyusal dünyadan alır. İdealar tek tek nesnelerin özünde tümel kavramlar olarak vardır. İdealar, duyular evreninde bulunan varlıkların içinde bulunan özlerdir. Aristoteles bu öze **form** adını verir. Form maddeye biçim kazandırıp varlıkların ortaya çıkmasını sağlar. Madde taslaktır, eksik olan şeydir. Form ise mükemmelliktir, tamamlanmadır. **Var olan her şey form ve maddeden oluşmuştur.** Her şey form kazanmış maddedir. **Mesela;** beden madde ruh da formdur.

Uyarı: Aristoteles Mantığın kurucusu sayılır. Muallim Evvel (İlk öğretmen) Aristoteles'tir.

- **Farabi,** İslam felsefesinin kurucusudur. İnsan aklında doğuştan bazı bilgiler vardır. Bunlar pasiftir. Deney ile temasa geçince aktif hale gelir.

Farabi'ye göre en büyük erdem bilgidir. Bilginin üç kaynağı vardır: duyu, akıl, nazar (derinliğine düşünme). Farabi üç türlü bilgiden bahseder; İlk bilgiler (doğuştan bizde var olan bilgiler), duyulara ve mantıksal çıkarımlara dayalı bilgiler, tasdiki bilgiler (doğruluğu kanıtlanmış akli ve tümel bilgiler)

Uyarı: Muallim Sani (İkinci öğretmen) Farabi'dir.

- **Rene Descartes,** Analitik geometrinin kurucusudur. Açık seçik ve kesin bilgilere ulaşmak mümkündür der. Bu bilgilerin nasıl elde edilebileceğini **"metodik şüphe"** yöntemini kullanarak ortaya koymuştur. Kullandığı şüphe, bir amaç değil bir araç şüphesidir.

Descartes'e göre "Şüphe etmek düşünmektir. Şüphe eden kişi düşünüyor demektir. Düşünen kişi, bilincinden ve bilincinin varlığından şüphe edemez. Öyleyse düşünüyorum, o halde varım." İşte bu Descartes'e göre ilk elde edilen apaçık ve kesin bilgidir. Descartes daha sonra bu yöntemle Tanrı'nın ve varlıkların varlığını kanıtlamaya çalışmıştır.

Descartes'e göre üç tür bilgi vardır, doğuştan getirilen bilgiler (tanrı, sayılar), yapma bilgiler (duyu organlarından gelen bilgiler) arızi (geçici) bilgiler

- **Hegel'e** göre akıl en güvenilir bilgi kaynağıdır. Doğru bilgiye ancak mantık (akıl) yoluyla ulaşabilir. Duyu organları kesin, genel geçer bilgi veremez. Çünkü ona göre her objenin (nesnenin) arkasında bir ide saklıdır. Düşünce, objenin arkasındaki ideyi kavramaktır. Her obje (nesne) akılsaldır. Böylece her akli olan gerçektir. Her gerçek olan da akılsaldır. Aklın yasalarıyla varlığın yasaları bir ve aynıdır.

b) Empirizm (Deneycilik): Empirizm akımı, bilgilerimizin kaynağının duyu ve algılar olduğunu, doğuştan aklımızda hiçbir bilginin bulunmadığını ileri sürer. Ayrıca genel-geçer bilginin mümkün olduğunu savunur. Empirizm akımı, insan zihninin doğuştan boş bir levha olduğunu ileri sürer. Yazılmamış bu levha, deneylerden gelen izlenimlerin oluşturduğu fikirlerle yavaş yavaş dolmaktadır.

Empirizmin önemli temsilcileri; J. Locke, D. Hume, G. Berkeley, E. Condillac, H. Spencer'dir.

- **John Locke'a** göre insan zihninde doğuştan hiçbir bilgi yoktur. Ona göre zihin başlangıçta üzeri yazılmayı bekleyen boş bir levhadır **(Tabula Rasa).** Her şey sonradan bu levhaya yazılır. Bu levha duyum ve deneylerle dolar. Locke'a göre bilgiyi oluşturan iki çeşit deney vardır. Bunlar: dış ve iç deney.

Dış deney: Duyu organlarımız aracılığıyla sağlanır. Duyu organlarımızla dış dünyayı keşfeder; nesnelerin renk, ses, sıcaklık, sertlik gibi niteliklerini biliriz.

İç deney: Düşünce ile sağlanır. Dış deneyle elde edilenler sonucu zihin otomatik işlemeye başlar. Zihin pasifken aktif hale gelir ve algılamak, bilmek, düşünmek gibi zihinsel etkinlikler ortaya çıkar.

John Locke'a göre bütün bilgi ve düşüncelerimiz bu iki yolla oluşur. John Locke'a göre her türlü bilgi **"a posteriori"** (deney sonrası) dir.

- **David Hume,** Locke'un empirizmini şüpheciliğe kadar götürmüştür. Locke'un iç ve dış deney ayrımını reddeder. Ona göre bütün bilgilerimizin kaynağı dış deneydir. Dış deney dış dünyayı tanımamızı sağlar. Düşüncelerimizi iki kaynağa bağlar:

İzlenimler (duyumlar): Canlı duyumlardır. İşitirken, görürken, severken veya nefret ederken hissettiklerimizdir.

Fikirler (düşünceler): İzlenimlerin canlılığını kaybetmiş kopyasıdır. Bunların farkına ancak herhangi bir izlenime yönelip onun üzerinde durduğumuzda (hatırlama) varırız.

- **Condillac,** empirizmi tümüyle duyumculuğa **(Sensualizm)** indirger. Ona göre tüm bilgilerin kaynağı duyulardır. Duyu verilerinin dışında hiçbir sonuç bilgi değildir. Düşüncelerini açıklamak için bir "hayali heykel" örneğine başvurur. Mermer heykel aracılığıyla koku duyusundan başlayarak beş duyuyu ayrı ayrı çözümler ve dokunma duyusu olmaksızın nesnelerin niteliklerini kavrayamayacağımızı belirterek zihnin bilgi ve yeteneklerinin daha çok dokunma duyusunun ürünü olduğunu savunur. Dış dünyayı kavrayışımızın dokunma ve görme duyusunun gelişimiyle ortaya çıktığını ve dokunma duyusunun diğer duyuların temeli olduğunu öne sürer.

- **George Berkeley'e** göre bütün bilgilerimizin kaynağı deneydir. Fakat Berkeley deney deyince doğrudan doğruya duyulur algıyı kasteder.

Berkeley'e göre bilincimizin dışında bağımsız bir varlığı kabul etmek bir çelişkidir. Çünkü kabul edildiği takdirde objelerin tasarlanmadan, düşünülmeden de var olduklarını ileri sürmek demektir. Dışarıdaki objelerin var oluşunu ne kadar uğraşırsak uğraşalım incelediğimiz hep kendi idelerimizdir. Bundan dolayı varlık algılamadır. Varlık duyumsanandan, algılanandan başka bir şey değildir. Gerçek olan algılardır. Berkeley bu görüşlerini "var olmak algılanmış olmak demektir" sözleriyle özetler. Berkeley'in bu görüşüne **Sensualizm (Duyumculuk)** denir.

c) Kritisizm (Eleştirel Felsefe): Bu akımının kurucusu ve temsilcisi **I. Kant (1724-1804)**'tır. Kant, empirizm ile rasyonalizm'i uzlaştırmaya çalışmıştır. Kant'a göre akıl ve deney tek başına mutlak varlığı kavramada yetersizdir. İnsan bilgisi, duyu organlarının bildiklerinin zihin tarafından birleştirilerek bilgi haline dönüştürülmesi işlemidir.

- **Kant'a** göre; bilgimiz deneyle başlar fakat deneyle bitmez. Çünkü bilginin oluşabilmesi için deney kadar zihne de ihtiyaç vardır. Bilginin hammaddesini duyular (deney) bize verir. Bu hammadde zihnin kategorileri (a priori) içine girer. Bu kategorilerde form (şekil) alarak akıl tarafından işlenir ve böylece bilgi oluşur.

Biz nesneleri ve olayları her insanda ortak olan bu kategorilere biliriz. Zihin böyle olmasaydı, nesneler ve olaylar farklı bilinecekti. Öyleyse nesnelere ve olaylara ait bilgiler insan zihni bakımdan görecelidir. Ancak bunlar zorunlu, kesin ve genel geçer bilgilerdir.

Kant'a göre iki türlü bilgimiz vardır:
- **a posteriori:** Duyular aracılığıyla (deneyle) elde edilen bilgilerimizdir.
- **a priori:** Deneyden gelmeyen, deney öncesi bilgilerimizdir. Kant, bunlara kategoriler (form) demiştir. Bunlar doğuştandır. Kategoriler herkeste aynıdır. Sağladıkları bilgi kesin ve tümel bilgidir.

Kant'a göre ancak fenomenal alanın bilgisi bilinebilir. Fenomenler; duyularla algılanabilen varlıkların bilgisidir. Biz numen alanın (deneyüstü: Tanrı, ruh, ölümsüzlük gibi) bilgisini edinemeyiz. Çünkü numen alanı zihnin kategorilerine göre biçimlenmemiştir ve özü gereği gerçeği bilinemez.

ç) Pozitivizm (Olguculuk): Kurucusu ve temsilcisi **Auguste Comte (1798-1857)'**dur. Comte göre doğru bilgi ancak bilimsel (pozitivist) bilgidir. Bilimsel bilgi olgulara dayanan, deney ve gözlem yoluyla elde edilen bilgidir. Comte olgulara dayanmayan, deneyle ispatlanamayan, denetlenemeyen şeylerin felsefeden atılması gerektiğini söyler. Çünkü bunlar bilimsel değildir, anlamsızdır ve metafizikseldir. Comte'un amacı felsefeye bilimsel bir kimlik kazandırmaktı. Bu nedenle metafiziksel şeylerin felsefeden atılması gerektiğini savunur. Çünkü bunların hiçbirinin olgusal dayanağı yoktur, bu nedenle ispatlanamaz.

Comte, insanlığın düşünce sisteminde bilimin egemen olduğu pozitif döneme ulaşana dek üç aşamadan **(üç hal yasası)** geçtiğini söyler.

Teolojik dönem: İlkel toplumlar evren, dünya ve olaylarla ilgili tüm soruların yanıtlarını tanrıda ve tanrısal güçlerde aramışlardır. Teolojik dönemin ürünü dindir (Orta Çağın sonuna kadar süren dönem).

Metafizik dönem: Bu dönemde insanlar evreni, dünyayı, olayları soyut güçlerle (Ruh, töz, kuvvet gibi metafizik öğelerle) açıklamaya çalışmıştır. Bu dönemin ürünü felsefedir (1789 Fransız İhtilaline kadarki dönem).

Pozitif dönem: Bu dönemde insanlar evreni, dünyayı, olayları doğa yasaları ile açıklama yolunu seçmiştir. Bu dönemin ürünü bilimdir (1789 Fransız İhtilali'nden günümüze kadar devam eden dönem).

d) Analitik Felsefe (Mantıksal-Yeni Pozitivizm): Analitik felsefecilere göre matematik ve mantık ile doğru olarak tanımlanamayan veya deney ve gözlem ile doğrulanamayan her bilgi değersiz ve bilimsel değildir. Bilim sadece açık, mantıklı, akılsal değil duyu deneyimi ile de incelenip kanıtlanabilir olandır. Metafizik, bilimin ve felsefenin konusu olamaz. Felsefenin görevi dildeki kavramları çözümlemektir. Bunu gerçekleştirirken de sembolik mantık dili kullanılmıştır.

En önemli temsilcileri Wittgenstein, Reichenbach, G.E. Moore, Carnap, B. Russell'dir.

- Wittgenstein (1889 – 1951), bütün felsefe problemlerini bir dil problemine indirgemiştir. Ona göre dil, önermelerden oluşur ve anlamlı önermeler gerçekliğin resimleridir. Dil ile gerçek aynı yapıya sahiptir. Dilin analizi gerçekliğin de analizidir. Dil dış dünyayı resmeder. Bu nedenle önermeler, olguların resimleri ve tasvirleridir. Resmin anlamı ile göndergesi arasında uyum varsa resmedilen şey (yani cümle) doğru olur. **Mesela;** "Türkiye'nin başkenti Ankara'dır." cümlesinde anlamı ile onun göndergesi uyumlu olduğu için bu cümle doğrudur. Yani gerçeklik, dil ve düşünce arasındaki uygunluktur.

Önermelerin doğrulanmaları, duyu gözlemi ve gözleme dayalı olarak üretilen bilgilerle olur. Mesela; "Çalmak kötüdür", "Tanrı vardır" gibi önermeler bir şeyin veya durumun görüntüsünü veremezler yani olgulara dayalı değildir. Bu nedenle doğrulanamazlar.

e) Entüisyonizm (Sezgicilik): Sezgi (intuition) aklın doğrudan doğruya, yani araçsız olarak bir şeyin algısını elde etmesi manasına gelir. Yani aklın bir hamlede, aniden algılaması bir sezgidir.

Sezgicilik, akıl ve duyumu gerçeği bulma ve bilme aracı olarak kabul etmez. Çünkü bunlar, bulmak ve bilmek için araçlara muhtaçtırlar. Oysa gerçek ve öz biliş, hiçbir araç olmaksızın, doğrudan doğruya sezgi gücüyle bilmekle mümkündür.

Önemli temsilcileri Gazali ve Henri Bergson'dur.

- Gazali (1058 – 1111), felsefeye şüphe ile başlar. Şüpheyi kesin bilgiye ulaşmada bir araç (yöntem) olarak kullanır. Duyular ve akıl bilgilerimizin kaynağıdır, fakat bize kesin bilgiyi vermez. Kesin bilgiye ancak sezgiyle ulaşabiliriz. Gazali'ye göre sezgi, Tanrının insan kalbine bağışladığı doğal bir ışıktır. Bu ışıkla insan, gerçeğin bilgisine ulaşabilir. Gazali bu ışığa "kalp gözü" demektedir. Kalp gözünün açılması için insan kalbini temizlemeli, onu çeşitli arzu ve isteklerin baskısından kurtarmalıdır.

- Henri Bergson'a (1859 – 1941) göre zekâ ve sezgi birbirleriyle karşıt durumdadırlar. Zekâ; statik, hareketsiz bir varlık olan maddeyi bilebilir ama dinamik, canlı, değişken olan yaşamı bilemez. Yaşam değişmeyi, eylemi ve yaratmayı ifade eder. Yaşam ancak zaman içerisinde kavranan bir niteliktir. Zaman ise mekân gibi ölçülüp hesap edilemez. Bu nedenle yaşamı ancak sezgi kavrayabilir.

f) Pragmatizm (Faydacılık): Pragmatizm'e göre bir şey yararlı olduğu sürece değerli, önemli ve doğrudur. Gerçeklik ve doğruluk insanın eylemlerinin sonuçları, başarıları ve yararlarıyla değerlendirilir. Kurucusu C. S. Pierce (1839-1914), en önemli temsilcileri ise W. James ve J. Dewey'dir.

- William James'e (1842-1910) göre insan yaşamında işe yarayan ve faydalı olan şeyler doğru ve gerçektir. Doğrunun değeri de bize sağladığı fayda ile ölçülür. Hayat ve olaylar değişkendir, bu nedenle insanın ihtiyaçları da sürekli olarak değişir. O halde doğrular (gerçekler) da bu değişimlere bağlı olarak sürekli değişir. Yani ezeli ve edebi doğrular yoktur.

- John Dewey'e (1859-1952) göre doğru, karşılaştığımız problemleri çözmemizde kullandığımız bir araçtır. Bilgi edinme, insanın bir sorunla karşılaşması durumunda başlar, problemin çözümüyle de sona erer. Problemleri çözmemizde yardımcı olan bilgiler doğrudur. Bu görüşe **enstrümantalizm (aletçilik)** denir.

g) Fenomenoloji (Görüngü/Özbilim): Fenomen, terimsel anlamda "Görünen ve öz bilim" demektir. Kurucusu **Edmund Husserl (1859-1938)**'dir. Ona göre felsefenin yapması gereken, özlerin niteliğini ve işlevlerini araştırmaktır. Fenomenoloji bir felsefe sistemi olmaktan çok varlıkların özüne ulaşmak için kullanılan bir yöntemdir. Bu akıma göre **"öz", fenomenin içindedir ve bilinç bu özü ancak sezgi yoluyla kavrayabilir.**

Husserl'e göre; bir fenomenin (nesnenin) öz bilgisine ulaşabilmek için önce onun özüne ait olmayan tüm özelliklerin (ilgisiz görüşler, bilimsel ve günlük bilgiler, önyargılar vb.) ayıklanması **(parantez içine alınması)** gerekir. Böylece insanın öze ulaşmasını engelleyen, öze ait olmayan öğeler, kısa bir süre için yok sayılır. Yani Fenomenoloji yöntemiyle varlığın özünü meydana getirmeyen somut özellikler ayıklanarak varlık soyutlanır. Bu sayede bilinç, onun özünü doğrudan, aracısız olarak kavrar.

Kısacası fenomenoloji, varlıkların olgusal özellikleri ötesinde bunların özlerini, yani sadece düşüncemizdeki varlıklarını kavrama çabasıdır. **Mesela;** bir kalemin özüne ulaşmak istiyorsak, kalemin olgusal özelliklerini (şeklini, rengini, ağırlığını vb.) bir kenara bıraktığımızda bilincimizde, onu kalem yapan **saf özü,** idesi kalır. Bu özler, zaman ve mekâna bağlı değildir, ölçülüp tartılamazlar.

Husserl'e göre; insan zihninden tam anlamıyla bağımsız olmayan varlık alanı vardır. İnsan bu varlık alanını bilinciyle bilir. İnsan bilinci tarafından belirlenen bu varlık alanına Fenomenler denir.

2.8. Mantık

Doğru bilgiye ulaşmak için düşünceler arasındaki ilişki ve düzeni yöneten ilke ve yasaları saptayan alan mantıktır. Mantık doğru düşünmenin kurallarını koyar ve ilkelerini saptar. Bilgi kuramı, bilginin objesi ile uygunluğunu temellendirirken mantığın kural ve ilkelerine dayanır. Mantık onun bir aracıdır.

3.ÜNİTE – VARLIK FELSEFESİ

3.1. Varlık Felsefesi Nedir?

Varlık felsefesi ilk olarak Thales'in varlığın ilk maddesi (Arkhe) nedir? sorusuyla ortaya çıkmıştır. Varlık felsefesinin konusu varlıktır; yani var olan her şeydir. Bu manasıyla varlığı ikiye ayırabiliriz.

a) Gerçek Varlıklar: İnsan zihninden bağımsız dış dünyada bulunan varlıklardır (Uludağ, ev, masa gibi). Biz onları algılasak da algılamasak da onlar hep vardır. Gerçek varlıklar zamana ve mekâna bağlıdır. Bu yüzden değişirler, yok olurlar ve var olurlar.

b) Düşünsel Varlıklar: İnsan zihnine bağımlı olan yani onun ürünü olan varlıklardır (Kaf dağı, deniz kızı, pi sayısı gibi.). Onlar ancak düşüncede var olurlar. Düşünsel varlıklar zaman ve mekân dışıdır, bu nedenle değişmezler, hep kendi kendisiyle aynıdır.

Varlık felsefesi işte bunların oluşturduğu genel varlıkla ilgilenir ve varlık nedir? sorusuna cevap arar. Varlık felsefesi varlığın ilk ilkelerini, özünü, yapısını, türlerini, biçimlerini inceleyen disiplindir.

3.2. Bilime Göre Varlık

Varlık, hem bilimin hem de felsefenin konusudur. Bilim, varlığın varolup olmadığından kuşku duymaz ve bununla ilgili soru da sormaz; çünkü bilim varlığı her durumda var olarak kabul ederek araştırmalarını yapar. Bilim varlığı **deneysel yöntemlerle** ele alır.

Bilimin konusunu; **nesnel olgular** ile doğrudan veya dolaylı olarak gözlemlenebilir ve üzerinde deney yapılabilir varlıklar oluşturur.

Bilimin varlığa yaklaşımı **indirgemeci** (karmaşık olayları, olguları, ilişkileri veya yapıları daha basit ilişkilerle, ilkelerle açıklama çabası. Yani çok sayıda etkenin rol aldığı bir sürecin çözümlemesini tek faktöre indirgeyerek yapma) dir.

Bilimin asıl sorduğu soru: varlığın nasıl bir şey olduğu? sorusudur. Bunu sorarken de her bilim kendi alanlarıyla sınırlı kalır. Yani bilim varlığı **parçacı** bir yaklaşımla ele alır.

3.3. Felsefeye Göre Varlık

Felsefe, bilimden farklı olarak varlığın ne olduğu sorusu üzerinde durur. Varlıkla ilgili **eleştirel ve şüpheci** bir tavır takınır. Felsefe varlığı **akıl** yoluyla açıklamaya çalışır.

Felsefe, varlığı incelerken **hem olgular** dünyasındaki **hem de düşünsel** alandaki varlığı kendine konu edinir. Felsefenin varlığa yaklaşımı **bütüncül**dür.

Varlık sorusunu soran ve varlığı açıklamak isteyen felsefeye **Ontoloji** (Varlık felsefesi) adı verilir.

3.4. Metafizik ve Varlık Felsefesi İlişkisi:

Metafizik "fizik ötesi" manasına gelir. Metafizik bilimin eksik bıraktığı alanları tamamlar. İlk zamanlarda metafizik ile varlık felsefesi aynı olarak kabul edilmekteydi. Aristoteles, metafiziğin konusunu "varlığın ilk nedenleri yani temel ilkeleri" olarak belirlemiştir. Klasik metafiziğin konuları Tanrı, ruh, evren ve bunlara ait sorular üzerinedir.

Metafizik ve ontoloji konuları bakımından benzerlik gösterirler. Fakat konuların kapsamları bakımından **metafizik ontolojiden daha kapsamlıdır.** Metafizik hem fiziksel evreni hem de fizikötesini (duyusal alanın üstündeki şeyleri: Tanrı, ruh, ölümsüzlük, evren) kendisine konu edinirken, ontoloji sadece fiziksel evreni (gerçek varlıkları) kendisine konu edinir. Bu anlamıyla doğa ve beşeri bilimler, konuları itibariyle daha çok ontoloji ile ilgilidir.

3.5. Metafiziğin Varlıkla İlgili Temel Soruları

1-) Varlık nedir? Varlık var mıdır?
2-) Varlığın kökeni nedir?
3-) Evrende düzen ve amaç var mıdır?
4-) Evren sonlu mu, sonsuz mudur?
5-) Varlık tek midir, çok mudur?
6-) Varlık değişken midir? Durağan mıdır?
7-) Ruh nedir? Ruh ölümsüz müdür?

3.6. Ontoloji Açısından Varlık

Varlık felsefesinde varlık, üç temel problem çerçevesinde ele alınıp incelenir.

a) Varlığın var olup olmadığı problemi
b) Varlığın niceliği problemi
c) Varlığın ne olduğu problemi (niteliği)

a) Varlığın Var Olup Olmadığı Problemi: Bu probleme cevap verenler iki farklı görüştedir.

- Nihilizm (Hiççilik)
- Realizm (Gerçekçilik)

a1) Nihilizm (Hiççilik): Nihilizm akımı, hem bilgi felsefesi hem ahlak felsefesi hem de varlık felsefesi ile ilgili bir görüştür. Bilgi felsefesi alanındaki anlamında doğru bilginin mümkün olmadığını savunur. Ahlak felsefesi alanındaki anlamında hiçbir kuralı, ahlaki ilkeyi kabul etmeyen görüştür. Varlık felsefesi alanındaki anlamında ise, hiç bir şeyin var olmadığını ve bilinemeyeceğini savunur. Kurucusu **Gorgias** bunu şöyle açıklar: "Hiçbir şey yoktur, olsaydı da bilemezdik, bilseydik de başkalarına aktaramazdık" Diğer temsilcileri **Hippias, Nietzsche.**

a2) Realizm (Gerçekçilik): Varlığın var olduğunu ve insan zihninden bağımsız olduğunu savunan akımdır. Gerçeğin (varlığın) düşünceden önce geldiğini yani var olduğunu savunur.

b) Varlığın Niceliği Problemi: Niceliksel manada; varlık bir midir, yoksa birden çok mudur? sorusuna cevap veren üç farklı görüş vardır.

- Monizm (tekçilik)
- Düalizm (ikicilik)
- Plüralizm (çokçuluk)

b1) Monizm (Tekçilik): Var olan her şey tek bir gerçeklikten, öğeden oluşur. **Mesela;** Thales, tüm varlıkların temelinde "su" vardır der.

b2) Düalizm (İkicilik): Varlık birbirine indirgenemeyen iki ayrı öğeden oluşur. Temsilcisi Descartes'e göre varlığın temelinde iki ayrı töz olarak madde (beden) ve idea (ruh) bulunmaktadır.

b3) Plüralizm (Çokçuluk): Varlığın açıklanmasını birden çok ilkeyle açıklayan akımdır. Bu görüş varlığın temelinde ikiden fazla tözün olduğunu savunur. **Mesela;** Empedokles varlığın su, ateş, hava, toprak tözlerinden oluştuğunu savunur.

c) Varlığın Ne Olduğu Problemi (niteliği): Bu probleme cevap verenler beş farklı görüştedir.

- Varlığı oluş olarak kabul edenler
- Varlığı idea (düşünce) olarak kabul edenler
- Varlığı madde olarak kabul edenler
- Varlığı hem idea hem de madde olarak kabul edenler
- Varlığı fenomen olarak kabul edenler

c1) Varlığı oluş olarak kabul edenler: Bu anlayışa göre, varlığın durağan olması mümkün değildir. Yani varlık statik değildir. Varlık, sürekli bir değişim ve oluşum içerisindedir. Bu anlayışın temsilcileri; Herakleitos ve Whitehead'dır.

- Herakleitos'e (MÖ 540-480), göre varlığın ilk maddesi ateştir. Evrende var olan her şey ateşten meydana gelmiştir. Var olan her şey ateşin farklı hallere dönüşümünden oluşur. Ateşteki bu değişim rastgele değildir. Bu değişim **LOGOS** adlı bir yasaya bağlıdır. Bu yasa karşıtların birliği yasasıdır. Her şeyin başlangıcını varlıklar arasındaki karşıtlıklar oluşturur. Her şey karşıtların kavgasından doğar.

Her şey her zaman değişir. Hiçbir şey olduğu gibi durmaz. Ateş önce buhar sonra su sonra toprak haline gelir ve en sonunda tekrar ateşe (aslına) döner. Bu oluşun başlangıcı ve sonu yoktur. Herakleitos, bu değişimi nehire benzetir. Bunu da: **"Aynı nehirde iki kere yıkanılmaz"** sözüyle belirtir. Çünkü nehir sürekli olarak akmaktadır yani sürekli olarak değişmektedir.

c2) Varlığı idea (düşünce) olarak kabul edenler: Bu anlayışa göre, ilk varlığın ideasal (düşünsel) bir varlık olduğunu savunurlar. Temsilcileri; Platon, Aristoteles, Farabi, Hegel, George Berkeley.

İdealist anlayış, insan zihninden bağımsız bir varlığın var olduğunu, fakat bu varlığın somut, maddi değil de; soyut, zihinsel nitelikte bir varlık olduğunu ileri sürer. İdealistler, Tanrı'yı kabul etmekle hareket ederek varlıkların Tanrı'dan (düşünceden, salt akıldan, salt ruhtan) ortaya çıktığını söylerler. Bu nedenle varlığın düşünsel ve soyut olduğunu savunurlar. Ayrıca idealistler, duyularla algılananların gerçek varlıklar olmadığını savunurlar.

- Platon (MÖ 427-342), varlığı insan zihninden bağımsız olarak kabul etmekle realist, bu varlığın idea cinsinden olduğunu kabul etmekle idealisttir. Platon varlık anlayışını idealar kuramıyla açıklar. Ona göre iki ayrı evren vardır: İdealar ve Nesneler (duyular, görünüşler, fenomenler) evreni

İdealar evreni; ancak akıl yoluyla kavradığımız öncesiz ve sonrasız olan nesnelerin, asıl özlerinin bulunduğu evrendir. **Nesneler evreni**; idealar evreninin duyular aracılığı ile algılanan bir kopyası, görüntüsü veya gölgesidir. Nesneler evrenindeki her şey algılanabilir, görülür şeylerdir. Nesneler evreni; sürekli oluşan, değişen, yok olan içinde yaşadığımız evrendir. Bu nedenle nesneler evrenine ait bilgiler aldatıcıdır. Nesneler evrenindeki varlıkların her birinin idealar evreninde gerçek bir ideası vardır. Yani asıl gerçek, idealar evrenidir.

- Aristoteles'e (MÖ 384-322), göre tüm varlıklar iki öğeden oluşur; madde ve form (idea). Mesela; insanın maddesi beden, formu ruhtur. Gerçekte var olan form'dur. Platon'dan farklı olarak "formları" varlığın dışında (ayrı bir evrende) değil, varlığın özü (varlıkla birlikte) olarak kabul etmiştir. Form maddenin özüdür, biçimidir. En yüksek varlık, salt form (Tanrı) dur. Bütün varlıklar var oluşlarını bu ilk hareketi veren, oluşturucu salt form'dan alır.

- Farabi (870-950), Varlığı, zorunlu ve mümkün varlık diye ikiye ayırır. Farabi'ye göre varlığın başında **zorunlu varlık (**Vacibül-Vücud) vardır. **Zorunlu varlık;** mutlak akıldır, ideadır yani Tanrı'dır. O, tüm varlıkların var olma nedenidir. Var oluşunu başka hiçbir varlığa borçlu değildir. Zorunlu varlık, dereceli olarak varlık tabakalarını yaratmıştır. İlk yarattığı varlık olan akılda bilme yetisi kendinden vardır. Akıl hem kendini hem de Tanrı'yı bilir. **Mümkün varlık;** bu dünyadaki varlıklardır. Bunlar kendi başlarına var olmayan, var olmak için başka bir varlığa ihtiyaç duyan varlıklardır. Varlıklarını ilk varlıktan alırlar.

- Hegel (1770-1831), idea olarak kabul ettiği şeye **GEİST** (Mutlak akıl, Mutlak Ruh) der. Varlık, mutlak ruhun kendi kendini aşması, amaca doğru ilerlemesi ve kendi bilincine, özgürlüğüne varmasıyla oluşur. Hegel, Platon'un aksine bu evrensel idea'nın sürekli bir değişim, gelişim ve ilerleme geçirdiğini söyler. Her şey üç aşamalı bir gelişme süreci içinde oluşur. Bu görüşe **"diyalektik idealizm"** denir.

- **Tez aşaması:** İlk aşamada GEİST, kendi kendinedir. Tanınmak ve bilinmek için kendisine bir gerçeklik kazandırmak ister.
- **Antitez aşaması:** Kendisine gerçeklik kazandırmak isteyen GEİST, bu amaçla kendisini ilk kez doğada gerçekleştirir. Başlangıçta ideasal olan Geist, doğa olarak maddi kimliğe bürünerek kendisinden başka bir şey olmuş, kendi özüne aykırı düşerek yabancılaşmış ve özgürlüğünü kaybetmiştir.
- **Sentez aşaması:** Antitez döneminde düştüğü aykırılık ve çelişki, kültür dünyasında ortadan kalkar. Mutlak Ruh, burada tam bilince ulaşarak, kendisini sanat, din ve felsefeyle ölümsüzleştirir. Böylece Mutlak ruh, bu kültür ortamında kendisi tam gerçekleştirmiş olur.

Mesela; çiçek (tez), çiçeğin yok olması (antitez), meyve (sentez). Yani diyalektik süreçte çiçeğin meyveye dönüşebilmesi için kendi varlık halini yokluk haline dönüştürerek bir değişim geçirmesi ve yeni bir oluşum oluşturması söz konusudur. Kısacası varlık tez, yokluk antitez, oluş da sentezdir.

c3) Varlığı madde olarak kabul edenler (Materyalizm): Bu anlayışa göre, evrendeki ilk varlık maddeseldir. Madde düşünceden bağımsız olarak vardır. Bütün varlıklar maddeden oluşur. Düşünce maddeden sonra gelir ve varlığı maddeye bağlıdır. Bu yaklaşıma **materyalizm** denir.

Materyalizm mekanik ve diyalektik materyalizm diye ikiye ayrılır. **Mekanik materyalist**lere (Demokritos, T. Hobbes, La Mettrie) göre var olan her şey maddedir, evren bir makine gibidir. Varlığı açıklarken fizik bilimini temele alırlar. **Diyalektik materyalist**lere (Karl Marx) göre varlıklar, maddenin çatışma ve etkileşimi sonucunda oluşur.

- Demokritos (MÖ 460-370), ilk maddeci ve atomcu okulun kurucusudur. Ona göre ilk ana madde atomlardır. Varlıklar atomlardan meydana gelmiştir. Bu **atomlar**, yaratılmamıştır ve yok olamazlar. Sonsuz sayıdadırlar. Evrende değişik hızlarla sürekli hareket ederler. Bu hareket de bir yasaya bağlıdır. Rastlantısallık yoktur. Bu durumda evrende tam bir mekanizm ve determinizm vardır.

- T. Hobbes (1588-1679), var olan her şey maddenin şekil almış türü olan **cisimler**dir. Madde, düşünceden bağımsızdır. Ona göre tüm cisimlerin ortak bir özelliği vardır bu da harekettir. Bunlar hareket yasasına göre şekil alırlar. Bu hareket yasası zorunlu mekanik yasadır. Ona göre üç cisim vardır; Doğal cisimler (doğadaki cisimler) yapma cisimler (insan eseri şeyler) ve ahlaki-toplumsal cisimler (devlet – hukuk gibi). Ruhun varlığını reddeder ve zihinsel etkinliklerin, düşüncelerin, duyguların bile maddesel süreçler olduğunu ileri sürer. Yani her şeyi madde ile açıklar.

- Karl Marx'a (1818-1883), göre; madde, her varlığın temelinde vardır. Madde insan bilincinden bağımsız olarak vardır. Her şeyin özü harekettir. Madde durağan değildir. Madde sürekli hareket ve değişim (**Diyalektik materyalizm:** tez-antitez-sentez) halindedir. Bu değişim birtakım **diyalektik** yasalara göre gerçekleşir. Maddenin değişmesi, daima karşıtların çatışmasından doğar. Tüm değişimlerin temelinde karşıtlık ve çatışma vardır.

c4) Varlığı hem idea hem de madde olarak kabul edenler (Düalizm): Kurucusu **Descartes (1596-1650)** 'tir. Ona göre varlık; birbirine indirgenemeyen **madde (beden)** ve **ruh (düşünme)** gibi iki öğeden oluşur. Varlığın temelinde birbirine indirgenemeyen iki töz olduğunu kabul eden görüşe **düalizm** denir.

Descartes'e göre üç tür cevher (töz) vardır. Tanrı, madde ve ruh. Birinci töz olan Tanrı, sonsuz tözdür. Tanrı, sonsuz ve mükemmeldir. Varlığını hiçbir şeye borçlu değildir. Kendi başına vardır. Diğer tözler olan madde ve ruh sonlu tözlerdir. Kendi başlarına var olamazlar. Var olmak için Tanrı'ya ihtiyaç duyarlar. Maddenin ana niteliği yer kaplamak, ruhun ana niteliği ise düşünmektir.

Descartes varlık anlayışında, kuşku yöntemini kullanarak, kendi var oluşunu kanıtlar. Bu amaçla, ilk adımı her şeyden şüphe ederek başlatır; "**Mademki her şeyden şüpheleniyorum o halde kesin olan bir şey, benim şüphe duyuyor olduğumdur. Şüphe etmek düşünmek demektir. Şüphe duyduğum ne ölçüde kesinse, düşünüyor olduğum da o ölçüde kesindir. Demek ki düşündüğüm ne ölçüde kesinse, düşünen bir varlık olarak da var olduğum o ölçüde kesindir**." Descartes daha sonra şu ünlü çıkarımına varır; **"Düşünüyorum o halde varım."**

Descartes kendi varlığını kanıtladıktan sonra ikinci adım olarak; insanın doğuştan gelen bir mükemmellik fikrine sahip olduğunu savunarak Tanrı'nın varlığını kanıtlamaya çalışır. Descartes, daha sonra da diğer varlıkların var oluşunu kanıtlamaya çalışır.

https://www.sorubak.com

c5) Varlığı fenomen olarak kabul edenler: Fenomen, terimsel anlamda "Görünen ve öz bilim" demektir. Genel anlamda ise fenomen, "algılanan veya bilince görünen şey olup gözlemlenebilir olay/ olgudur." Kurucusu **E. Husserl (1859-1938) '**dir.

- Edmund Husserl (1859-1938), gerçek varlığı, fenomenlerin içinde gelişen öz olarak tanımlar. Varlık kendisini fenomenlerde gösterir. İnsanlar varlığa değerler yükleyerek ona yaklaştığından onun özüne hiç yaklaşamamaktadır. Bu öze yaklaşmak ve onu kavramak için varlığa verilen değerlerden varlığın arındırılması gerekmektedir. Yani fenomenlerin; olgulardan, duyusal yaşantılardan ayıklanması gerekir. Husserl bu ayıklama işlemine **"paranteze alma"** der. Parantez alma; bir nesnenin özüne ulaşabilmek için onun özüne ait olmayan tüm özelliklerin bir kenara konulması demektir.

Fenomenler, tek tek algılanan nesneler değildir. Tek tek algılanan nesnelerin ifadesi olan tümel (bütünsel) kavramlardır. **Mesela;** tek tek algılanan kiraz, erik, gibi meyveler değil, düşünce/akıl yoluyla bütünsel olarak bilinen MEYVE kavramıdır. Fenomenler zaman ve mekân kavramlarıyla sınırlandırılamazlar.

3.7. Çağdaş Varlık Felsefesi

3.7.1. Yeni Ontoloji: Nicolai Hartmann (1882-1950), 20. yy'da **Yeni Ontoloji** adıyla yeni bir varlık felsefesi ortaya koymuştur. Husserl'den etkilenmiştir. Ontolojiyi deneysel temellere dayandırmaya ve bilimsel bilgilerle bağdaştırmaya çalışmıştır. Bu anlayışa göre varlık, en son şeydir. Onun arkasında başka şey aramamak gerekir. Hartmann'a göre tüm felsefi problemler ontolojik nitelikte problemlerdir.

Hartmann, Husserl'in nesnel gerçeklere dayanmayan fenomenolojisinden farklı olarak realist bir metafiziği ortaya koymaya çalışmıştır.

3.7.2. Pragmatizm (Faydacılık): Pragmatizm'e göre bir şey yararlı olduğu sürece değerli, önemli ve doğrudur. Kurucusu Charles S. Pierce (1839-1914), en önemli temsilcileri ise W. James ve J. Dewey'dir.

- William James'e (1842-1910), varlık görüşünü **"radikal empirizm"** olarak tanımlar. O empirizmi "Özellikle olgusal meselelerde en sağlam sonuçların dahi deneyimin seyrine göre değiştirilebilecek elverişli hipotezler" diye tanımlar. Ona göre var olan her şey "saf deneyim" dir.

- John Dewey'e (1859-1952), doğada bir gerçeklik olduğunu ileri sürer. Ona göre gerçekten var olan her şey değişmeye tabi olur. Değişmenin kendisi hem gerçek hem de evrenseldir. Ona göre bağımsız kendiliğinden kaim tözler yoktur.

3.7.3. Egzistansiyalizm (Varoluşçuluk): Varoluşçuluk, diğer birçok akım gibi insana genel bir kavram gibi yaklaşmaz, onun öznelliğini (kendine has oluşunu), nesnelliğinin (somutluluğunun) üstünde tutar. Varoluşçuluğa göre; insan önce var olur, daha sonra kendisini tanımlayıp bilerek özünü oluşturur.

Bu akımın ilk temsilcisi **S. Kierkegaard, J.P. Sartre, F. W. Nietzsche**'dir. **Karl Jespers** varoluşçuluğu daha sistematik hale getiren diğer düşünürdür.

- S. Kierkegaard'e (1813-1855) göre felsefe tarihi soyut kurgularla gelişmiş ve bu nedenle bireyi ve bireyin gerçek yaşamını gözden kaçırmıştır. Ona göre varoluş, somut ve öznel insanın yaşamıdır. Bundan dolayı felsefe somut düşünmeye, yani varoluşa yönelmelidir.

- Jean-Paul Sartre (1905-1980), "Varlık ve Hiçlik" adlı eserinde, varlık teorisinin tüm temel kategorilerini ele almıştır. Bu temel kategorileri, birbirine indirgenemeyen "kendinde varlık" ve "kendi için varlık" tır. Kendinde varlık; bir şey ne ise o dur ve kendisinden başka bir şey olamaz. Kendi için varlık ise; kendi varlığının bilincinde olan varlıktır.

Sartre felsefesini, insan varlığıyla diğer nesnelerin varlığı arasındaki farkı inceleyerek oluşturmuştur. Herhangi bir araç ya da nesne yapacak olsak önce bu aracın ya da nesnenin nasıl olacağını tasarlarız. Zihnimizdeki bu taslak o aracın özüdür. Yani özü, onun varoluşundan önce gelir. Oysa insanda bu durum böyle değildir. İlk bakışta insanın da bir yaratıcının (Tanrı'nın) eseri olduğunu düşünürüz.

Oysa Sartre Tanrı'nın varoluşunu inkâr eder. Tanrı var değilse, Sartre'a göre, insanın Tanrı tarafından önceden belirlenmiş bir özü de olamaz. İnsan, yalnızca vardır, kendinden önceki bir taslağa, bir öze göre ve belli bir amaç gözetilerek yaratılmamıştır. İnsan öncelikle var olur ve kendisini daha sonra tanımlayarak özünü oluştur. Sartre'a göre, insan kendisini nasıl yaparsa, öyle olur. Yani Sartre'a göre, insan için "varoluş özden önce gelir."

Özü olmayan insan, başlangıçta tıpkı diğer varlıklar gibi "kendinde varlık" dır. " Fakat o, diğer varlıklar gibi basit ve bilinçsiz bir varlık değildir. Mesela taşın varlığı, kendisinden başka bir şey olamayan varlıktır. Taşın şöyle ya da böyle olabilme imkânı yoktur; taş, ne ise daima odur. Buna karşın, insan, kendinde varlık olmak dışında, kendisi için varlığa sahiptir. Yani, insan bilinçli öznedir; yani var olduğunun bilincindedir. Bu sayede insan, kendine dönmekte ve ne olacağına (özüne) kendi karar vermektedir. Oluşan bu varlık "kendi için varlık" idi. Bundan dolayı, insana önceden verilmiş ve değişmeyen bir öz yüklemek söz konusu olamaz.

4. ÜNİTE – AHLAK FELSEFESİ

4.1. Ahlak ve Ahlak Felsefesi (Etik)

Ahlak (moral), birey ve toplum tarafından benimsenmiş, insan yaşamına yön veren kurallardır. Ahlak ve etik farklı kavramlardır. **Etik,** ahlakı felsefi açıdan inceleyen felsefi disiplindir. Ahlakın ne olduğunu, ahlakı davranışın nasıl oluştuğunu, iyi ve kötü davranışların nedenini inceler. Yani etik, insan davranışlarının ahlaki özünü ve yapısını inceler.

Ahlak olgusal ve tarihsel olarak yaşanan bir şeyken etik, bu olguya yönelen felsefi disiplinin adıdır. Yani ahlak iyi ve kötü davranışların pratikteki değeri, etik ise iyi ve kötü davranışın teorisi şeklinde tanımlanır. Etiğin görevi, herhangi bir türde ahlak geliştirmek ve bu ahlaka uyulmasını öğütlemek değil; tersine, ahlaki olgular hakkında genel bir görüş elde etmektir.

4.2. Ahlak Felsefesinin Temel Kavramları

İyi: Bireyin yapması gereken, ahlakça değerli olan davranışlardır.
Kötü: Bireyin yapmaması gereken davranışlardır.
Özgürlük: Bir insanın kendi iradesiyle istediğini yapabilmesi ve karar alabilmesidir. Özgürlük, iyi veya kötüyü kendi iradesiyle seçebilmesidir.
Sorumluluk: Bir insanın kendi özgür iradesiyle bilerek ve isteyerek yaptığı eylemlerin sonuçlarına katlanabilmesi ve sonuçlarını üstlenebilmesidir.
Erdem: İradenin ahlaki açıdan iyi ve değerli davranışlara yönelmesidir. **Mesela;** bilgelik, cesaret.
Vicdan: Bir insanın eylemler karşısında sahip olduğu iç duygu ve bilinçtir (sestir). Bir çeşit iç mahkemedir.
Ahlak yasası: İnsanların nasıl davranacağını belirleyen genel kurallardır.
Mutluluk: İnsanın, yaptığı davranışları sonunda duyacağı iç (ruh) huzurudur.
Ödev: Bir davranışı ahlak yasasına uyarak yapma zorunluluğudur.

4.3. Değer Yargıları ve Yargılarımız

Yargılar, olgular alanına ve değerler alanına ait olmak üzere ikiye ayrılır. Olgular alanına ait yargılar bilim ve bilgiye dair **önerme (mantık) yargıları**dır. Bu yargılar kişisel değerlendirme içermez, bu nedenle kişiden kişiye değişmez, evrensel, kesin ve nesnel yapıdadırlar. **Mesela;** su 100 derecede kaynar.

Değer yargıları kişisel değerlendirme içerdiğinden özneldir. Kişiden kişiye değişir. Değerler alanına ait 3 türlü yargı vardır: estetik yargılar (güzel, çirkin), dini yargılar (sevap, günah), ahlak yargıları (iyi, kötü)

Ahlak yargıları iyi veya kötü olarak nitelendirilen eylemlere dayandırılır. Bu eylemler iyinin yapılması ve kötünün yapılmamasını gerektirir. Bu nedenle normatiftir (kural koyucudur). Ahlak yargıları özneldir. Yani kişiden kişiye, zamandan zamana ve toplumdan topluma değişiklik gösterebilir.

Din yargıları ise değişmez bir yapıda olup, kutsal sayılan din kurallarına dayanır. Eleştirilemez bir yapıdadırlar (dogmatiktir). **Estetik yargılar** ise güzeldir veya çirkindir şeklinde beğeniye dayalı yargılardır. Akla değil, duygu ve sezgilere dayanır. Bu özellikleri nedeniyle öznel bir yapıdadırlar.

4.4. Erdem (Fazilet) – Yaşam İlişkisi

Doğru eylemde bulunmak için bir insanın sahip olması gereken niteliklere **erdem** denir. Erdem, bir amacın gerçekleştirilmesinde kişinin belirli tarzlarda eylemde bulunabilme kapasitesidir. Bu yönüyle erdem sadece ahlaksal alanda ortaya çıkmaz. **Mesela;** bir güreşçi için erdem, öncelikle güçlü, kuvvetli ve çevik olmaktır. Bu tür erdemler ahlaksal bir erdem değildir daha çok meziyettir.

Ahlaksal erdemler, bir "iyi"nin gerçekleştirilmesi için bireyin sahip olması gereken beceri, yetenek ve yeterliliklerdir. **Mesela;** kendine hâkim olma, cesaret, adalet, bilgelik, doğruluk. Ahlaksal erdemler, aşırı uçlardan uzaklaşarak "doğru orta"yı bulmaya hizmet eden erdemlerdir. Erdemler ancak insanlar tarafından yaşamda uygulandığında ortaya çıkar. Çünkü erdemi ifade eden sözler, erdemli olmak için yeterli değildir; erdem alanı bilgisel değil, pratik bir alandır.

4.4. Ahlak Felsefesinin Temel Soruları

1-) İnsan eylemlerinde özgür müdür?
2-) Ahlaki eylemlerin amacı nedir?
3-) Evrensel ahlak yasası var mıdır?
4-) Ahlak yasasını belirleyen özellikler nelerdir?
5-) Ahlaki yargıların özellikleri nelerdir?

1-) İnsan Eylemlerinde Özgür müdür?

a) Determinizm (İnsan eylemlerinde özgür değildir)
b) İndeterminizm (İnsan eylemlerinde özgürdür)
c) Oto Determinizm (Ahlaki özerklik)
d) Liberteryanizm (Özgürlükçülük)
e) Fatalizm (Kadercilik, yazgıcılık)

a) Determinizm: Determinizme göre insanlar ahlaki eylemlerde bulunurken özgür değildir. Çünkü insan ahlaki eylemlerinde bulunurken birtakım etkenlerin (psikolojik, toplumsal, ahlaksal, hukuksal vb) zorunlu sonucu olarak o eylemi gerçekleştirir. Bu durumda bir seçim söz konusu değildir. İnsan yapmış olduğu davranışlarda kendi özgür iradesini kullanamaz ve davranışlarının sorumluluğunu taşımaz.

b) İndeterminizm: İndeterminizme göre insanlar ahlaki eylemlerde bulunurken özgürdür. Çünkü insan eylemlerini etkileyen, belirleyen veya kısıtlayan hiçbir etken yoktur. İnsan kendi özgür iradesini kullanarak özgürce eylemlerini yapar ve bu nedenle kişi davranışlarından sorumludur.

c) Oto Determinizm (Ahlaki Özerklik): İnsan davranışını belirleyen, etkileyen bir takım etkenler olsa da özgürlük kişisel olarak elde edilebilir. Kişiye özgürlük, ahlaki ortam hazır olarak sunulmaz fakat bu kişinin asla özgür olamayacağı anlamına gelmez. Çünkü **kişi kendi özgürlüğünü kendi yaratır.** Özgürlük, insanın kendi ahlaki değerlerini oluşturabilme ve bu değerlere ulaşabilme özgürlüğüdür. Bu özgürlüğün kaynağı kişiliktir. İnsan kişiliğini geliştirerek ve aklını kullanarak özgürleşir. İnsan kendi iradesiyle ahlak yasalarını özgürce belirler ve belirlediği bu genel geçer ahlak yasalarına yine kendisi uyar.

d) Liberteryanizm (Özgürlükçülük): İnsan eylemleri birtakım kurallara göre ortaya çıkmaz. İnsan eylemlerini belirleyen kurallar olmadığından insan özgürdür. Bundan dolayı insan davranışlarından sorumludur. Bu anlayışı savunanlar, devletin olabildiğince küçülmesi ve insanlara ahlaki kısıtlama yapılmaması gerektiğini savunarak özgürlükleri azamileştirmek istemişlerdir.

e) Fatalizm (Kadercilik, Yazgıcılık): Her şeyin önceden doğaüstü bir güç tarafından belirlendiğini ve hiç kimsenin bu yazgıyı değiştiremeyeceğini savunur. Önceden belirlenmiş bu yazgıdan ötürü birey özgür değildir, dolayısıyla sorumluluktan söz edilemez.

2-) Ahlaki Eylemin Amacı Nedir?

Ahlaki eylemin amacı nedir? konusunda ortak bir görüş yoktur. Düşünürler hep farklı cevap vermiştir.

- Aristippos (Hazcılık): Ahlaki eylemlerin amacı hazdır. Haz ise mutluluktur. Buradaki haz, bedensel hazdır.

- Epiküros (Hazcılık): Ahlaki eylemlerin amacı haz ve mutluluktur. Fakat bu hazlar bedensel hazlar değil ruhsal, zihinsel hazlardır.

- Sokrates: Ahlaki eylemlerin amacı mutluluktur. Mutluluk bilgide temellenen erdemdir. Bilgide sağlam temeli bulan iyi, insanı mutlu eder.

- Platon: Ahlaki eylemlerin amacı, üstün iyilik olan "İyilik ideası"na ulaşmaktır. Ona göre mutluluk iyilik ideasını gerçekleştirmektir.

- Aristoteles: Ahlaki eylemlerin amacı erdem ve mutluluktur. Mutluluk, hazları devamlı hale getirmektir. Bu da, orta yolda gitmekle (aşırılıktan kaçınma) mümkündür.

- Farabi: Mutluluk aynı zamanda iyidir. En yüksek iyi erdemdir ki, bu da bilgi ile mümkündür. Tanrı'nın bilgisi iyi olan olduğundan bu bilgiye ulaşmak bizi mutluluğa götürecektir.

- Antisthenes ve Diogenes'e (Kinizm): Ahlaki eylemlerin amacı mutluluktur. Bu mutluluk; hiçbir şey karşısında tasa duymamayı, hiçbir şeye aldırış etmemeyi yani boş vermeyi gerektirir.

- Kant (Ödev ahlakı): Ahlaki eylemlerin amacı, "ödeve uygun olmak" tır. Ödev, kişinin hiçbir çıkar gözetmeksizin, iyiyi istemesi (iyi niyetli olması) ve ahlak yasasına uygun davranmasıdır.

- Elalı Zenon (Stoacılık): Ahlaki eylemlerin amacı mutluluktur. Mutluluk insanın ölçülü yaşamasıyla ruhsal dengesini zorlayan istek, tutku ve duyguların bastırılması ve dizginleyebilmesi ile elde edilir.

- J. Bentham (Utilitarizm): Ahlaki eylemin amacı mutluluktur ve mutlulukta yarara bağlıdır. Mutluluk, bireyin tek başına elde edebileceği bir şey değil, ancak toplum içerisinde, toplumsal yarar çerçevesinde gerçekleşebilir. İnsanın mutluluğu çevresindeki insanların mutluluğuyla ilgilidir. Çünkü insan sadece kendi eylemlerinin etkisi altında değildir, bir arada yaşadığı insanların eylemlerinin de etkisi altındadır.

- J. S. Mill (Utilitarizm): Ahlaki eylemin amacı mutluluktur ve mutlulukta yarara bağlıdır. Faydayı, bütün insanlık için (evrensel mutluluk) olarak algılar. İyi olan, insanlığın yararına olanı yapmaktır. Herkes için iyi olanı yapmak insanı mutluluğa götürür.

3-) Evrensel Ahlak Yasası Var mıdır?

a) Evrensel ahlak yasasının varlığını reddedenler: Hedonizm (Hazcılık), Egoizm (Bencillik) Anarşizm, Faydacılık, Nihilizm (Hiççilik), Varoluşçuluk.

Hedonizm (Hazcılık): Bu yaklaşımın kurucusu **Aristippos**, temsilcisi **Epiküros**'tur. Haz bireysel olarak ortaya çıkan bir hoşlanma duygusudur. Herkesin haz alacağı şeyler farklılık gösterir. Bireyin haz duygusu sadece o kişinin eylemleri için geçerlidir ve evrensel bir özellik taşımaz. Bu yüzden herkes için geçerli evrensel ahlak yasası yoktur.

Egoizm (Bencillik): Temsilcisi **Thomas Hobbes**'tır. Birey "ben sevgisiyle" öncelikle kendisini düşünerek hareket eder. Bunun için insan eylemlerinin amacı bireyin kendi hayatını koruması ve sürdürülebilmesidir. Bireyin eylemlerine, iyi ve kötü diyen yine bireyin kendisidir. Birey daima yararına, çıkarına uygun olanı yapar. Her insanın çıkarı bir olamaz, bu yüzden evren ahlak yasası olamaz.

Faydacılık: Temsilcileri **W. James** ve **J. Dewey**'dir. En değerli eylem, verdiği iyilik ve yarardır. Eylemin sonucunda yarar varsa, eylem ahlakidir. Bir eylem herkese birden yarar sağlayamayacağı için, evrensel ahlak yasası yoktur.

Anarşizm: Temsilcileri **Proudhon, Stirner** ve **Bakunin**'dir. Bu görüşe göre insan özü itibariyle iyidir, bu durumun devam edebilmesi için insanın özgür olması gerekir. Ahlak ve hukuk kuralları, devlet insan özgürlüğünü kısıtlar. Bu da insanın iyi olabilmesine engeldir. İnsan kendini bunların olmadığı dünyada daha iyi gerçekleştirir. Bu nedenle her türlü kuralı, yasayı reddetmek gerekir. Özel mülkiyeti ve otoriteyi kabul etmez.

Nihilizm (Hiççilik): En önemli temsilcisi **Nietzsche**'dir. Var olan değerlere, düzene karşı çıkar ve hiçbir değer tanımaz. Nietzsche, modern insanın benimsediği değerlerin geleneksel dayanaklarının çöktüğünü söyler. Bu nedenle eski değerler bırakılıp, bütün değerler yeniden kurulmalıdır. Bunu yapacak olan da güç istenci ile **üstün insandır.** İnsan değer yaratabildiği ölçüde üstün insan olarak özgürdür.

Ona göre insanlar güçlüler ve zayıflar diye ikiye ayrılırlar. Egemen ahlaki belirleyen bireyin güçlü veya zayıf olmasıdır. Mevcut ahlak sistemini zayıf insanlar oluşturmuştur, bu ahlak sistemi köle ahlakıdır. Köle ahlakı insanların zayıflıklarını ön plana çıkaran, yaşam gücünün eksilmesine sebep olan ahlaktır. Bu ahlakın karşısında güçlü insanların oluşturduğu efendi ahlakı vardır. Efendi ahlakı güç istenciyle oluşan üstün insan ahlakıdır. Üstün insan çağının her türlü kokuşmuş değerlerini reddeden, kendisini aşmış ve yeni değerler oluşturabilme gücüne sahip insandır. Kendi değerini kendisi oluşturabilen insan kendi ahlakını kendi oluşturur. Bu nedenle evrensel ahlak anlayışı olamaz.

Varoluşçuluk (Egzistansiyalizm – Öz Ahlaki): Temsilcisi **J.P. Sartre**'dir. Ona göre, insanın önceden belirlenmiş özü (kaderi) yoktur. Bu özü verecek bir güç (Tanrı) de yoktur. Bu durumda insan tamamen özgürdür. Özgür insan, özünü ve değerlerini de kendi oluşturacaktır. O ne olmak istiyorsa o olacaktır. Ahlaki bakımdan da davranışları bir güç tarafından belirlenmemiş olan insan, kendi ahlaki değerlerini kendi oluşturacaktır. Bu ahlaki değerleri oluşturma herkesi kapsayabilecek bir ahlak anlayışı değildir. Yani evrensel ahlak anlayışı yoktur.

b) Evrensel ahlak yasasının varlığını kabul edenler:

b1) Evrensel ahlak yasasını öznel (subjektif) özelliklere dayandıran anlayış: Evrensel ahlak yasaları vardır; fakat bu yasalar Tanrı veya doğa tarafından belirlenmiş değildir. Bu yasalar insana bağlı bir takım özelliklerle ortaya çıkar, insanın yaşamı ve doğası ile ilgili olarak insan tarafından belirlenir.

Temsilcileri J. Bentham, Mill, H. Bergson'dur.

Utilitarizm (Faydacı Ahlak): Temsilcileri J. Bentham ve J.S. Mill'dir.

- J. Bentham: İnsan eylemlerinin amacı mutluluktur. Çünkü insan doğası gereği acıdan kaçarak hazza ulaşmayı ister ve bu haz onu mutlu kılar. İnsanın mutluluğu çevresindeki insanların mutluluğuyla ilgilidir. Çünkü insan sadece kendi eylemlerinin etkisi altında değildir, bir arada yaşadığı insanların eylemlerinin de etkisi altındadır. Bu nedenle insanı mutluluğa götürecek en yüce haz **"Olabildiğince çok sayıda insana en çok fayda sağlayan hazdır."** Yani buradaki haz **toplumun faydası ön planda** düşünülerek seçilirse bizi mutluluğa götürür.

- J.S. Mill: İnsan eylemlerinin amacı mutluluktur. Mutluluk yarar ile elde edilebilir. "Herkes kendi yararı ile başkalarının yararı arasında uyum kurmalıdır. O halde, **"yalnız tek insan için değil, herkes için yararlı (iyi) olanın gerçekleştirilmesi gerekir."** Herkes için iyi olanı yapmak insanı mutluluğa götürür. İşte bu noktada haz bireysel olmaktan çıkıp evrensel bir yasaya dönüşür.

Sezgicilik: Temsilcisi **H. Bergson**'dur. Ona göre insan iyi ve kötüyü ancak sezgi ile kavrayabilir. Ulaştığı ilke **"kendi sezgine uy ki, hem kendin hem de başkası için iyi olanı yapmış olasın"** dır. İnsan sezgisine dayanarak hareket ederse iyi olanı yapmış olur, dolayısıyla herkes için iyi gerçekleştirilir.

- Evrensel ahlak yasasını nesnel (objektif) özelliklere dayandıran anlayış: Evrensel ahlak yasaları vardır, fakat bu yasalar kişiden ve kişisel özelliklerden bağımsız olarak vardır. Ahlak yasalarını insan yaşamı ve doğası belirlemez, tersine evrensel ahlak yasaları insan yaşamını belirler. Bu yasalar insanın dışındadır ve bu yasa bazen insanın karşısına zorlayıcı ilke olarak, bazen de bir buyruk olarak çıkar. Temsilcileri; Sokrates, Platon, Farabi, Spinoza, Kant

- Sokrates: Ona göre insan eylemlerindeki amaç mutluluktur. Bu mutluluğu insana kazandıracak her türlü değer ve eylemler "erdem" in kapsamına girer. Yani erdem bilgidir. Erdem insanın kendini bilmesiyle ortaya çıkan, yaşamı daha iyi hale getiren ve bizi mutlu kılan bilgidir. Bu nedenle Sokrates "kendini bil" sözünü söylemiştir. Kişi kendisini tanımadıkça, kendisi için neyin iyi, neyin kötü olduğunu bilemez. Yani kimse bilerek kötülük işlemez, kötülüğün nedeni bilgi eksikliğidir.

Kişi duruma göre davranamaz, yani "durum ahlaki" diye bir şey yoktur. Kişiler ve durumlar değişmiş olsa da değerler, yasalar değişmez, çünkü değerler ve yasalar kişilerden bağımsızdırlar.

- Platon: Ona göre ahlaki eylemlerin amacı, üstün iyilik olan "İyilik ideası"na ulaşmaktır. Ona göre mutluluk iyilik ideasını gerçekleştirmektir. Ahlakın temeli olan iyi ideasına uygun olan davranış iyi, uygun olmayan davranış ise kötüdür. En yüksek iyiye ulaşan insan erdem sahibi insandır. Bu erdemler bilgelik, cesaret, ölçülülük ve bunların gerçekleşmesiyle adalet erdemi.

- Farabi: Ona göre insan eylemlerinin amacı en yüksek iyiye ulaşabilmektir. En yüksek iyi ise mutluluktur. Mutluluğa ulaşabilmek için insan önce kendisini, daha sonra evreni anlamalıdır. Bu ancak akıl ve eğitim yoluyla mümkündür. Zorunlu varlık en yüksek iyi ve iyiliğin kaynağıdır. Gerçek varlık aslında Tanrı'dır. Gerçek varlık Tanrı olduğundan evrenin yasalarının temelinde Tanrının koymuş olduğu yasalar vardır. İnsan için iyi davranış bu yasalara uygun olarak yapılan davranıştır.

- Spinoza: Ona göre sadece bir tane sonsuz-mutlak cevher vardır. Her şey bu mutlak cevherden (Tanrı) türemiştir ve her şey aynı zamanda Tanrı'nın kendisidir. Yani Tanrı ile evren bir ve özdeştir **(Panteizm).** İnsan bu evrenin parçası olduğundan aslında özgür değildir. Gerçek özgürlük, insanın kendi doğasının zorunluluğunu bilmesi, buna ayak uydurması ve Tanrı'nın evrenle bir ve aynı şey olduğunun bilgisini elde etmesiyle elde edilir. Bu bilgi; bizi güçlü ve erdemli kılan, özgürlüğe ulaştıran gerçek bilgidir. Bu bilgi, Tanrıyı bilmek, her şeyin onun özünden zorunlu olarak türemiş olduğunu kavramaktır. Bu bilgi erdemin de zirvesidir.

İnsan tutkular ve düşünce ikilemi içinde yaşar. Tutkular, güçsüzlük ve erdemsizlik halleridir. Tutkular içinde insan bir köledir. Düşünce durumunda ise insan özgürdür. Ahlakin görevi düşünce ile tutkuları yenmektir. İnsan özgürlüğe bilgi ile ulaşır ve erdemli olup Tanrı ve evreni bilir.

- Kant: Ona göre evrensel ahlak yasası mümkündür. Fakat böyle bir yasa doğa yasası gibi olanı değil, olması gerekeni içeren bir yapıda olmasıyla mümkündür. Bu yasa bizim içimizde var olan iradeyle gerçekleşir. Bu otonomidir. Otonomi "Yasası kendi içinde olmaktır." ki, bununla birlikte özgürlük ortaya çıkar. Bu, ahlaki eylemin temel şartıdır. Bu ahlak yasasına uymak zorunluluk değil, bir ödevdir.

Ödev; yapmayı, yerine getirmeyi kendi isteğimizle üstlendiğimiz, sorumluluğunu üzerimize aldığımız bir buyruktur. Bu buyruk insanı dışarıdan koşullayan koşullu buyruk (hipotetik imperatif) değildir. Bu buyruk, bizim kendimize koyduğumuz bir buyruk anlamında koşulsuz buyruk (kategorik imperatif) tur.

Koşullu buyruk (hipotetik imperatif) belirli bir amaca ulaşmak için ne yapılması gerektiğini söyleyen buyruktur. İnsanın arzu ve isteklerine bağlı olan bu buyruk, eylemin muhtemel sonuçlarını dikkate alarak ortaya çıkar. Koşulsuz buyruk (kategorik imperatif) ise; bir koşula bağlı olmadan, bütün insanlar için geçerliliği olan buyruktur. İnsanın arzu ve isteklerine bağlı olmayan bu buyruk, eylemin muhtemel sonuçlarını dikkate almadan, zorunlu olarak ortaya çıkar. Koşulsuz buyruğun temelinde üç ilke vardır.

- Öyle davran ki, davranışın temelindeki ilke, tüm insanlar için geçerli olan evrensel ilke veya yasa olsun.
- İnsanlığı, kendinde ve başkalarında, bir araç olarak değil de, her zaman bir amaç olarak görecek şekilde davran!
- Öyle davran ki, iraden, kendisini herkes için geçerli olan kurallar koyan bir yasa koyucu olarak hissetsin!

Yani bir eylem, bir çıkar veya beklenti içerisinde yapılmışsa bu eylem, koşullu eylemdir ve bu eylem ahlaki değildir. Fakat *bir eylem, ödev duygusu içerisinde, hiçbir çıkar veya beklenti içerisine girmeden koşulsuz buyruk ile yapılmış ise ahlakidir.* Bir davranış yapılmadan önce o davranışın yapılış amacı (niyeti) önemlidir. Buradaki niyet sadece ödeve uygun olarak, amacı kendisi için olan salt iyiyi (niyeti) gerçekleştirmektir. Salt iyi yasaya uygun olandır. Kant'ın bu düşüncesine **ödev ahlakı** (iyi niyet ahlakı) denir.

4) Ahlak Yasasını Belirleyen Özellikler Nelerdir?

Her toplumda onur, adalet, sorumluluk, namus gibi genel olarak kabul edilen ortak değerlerin yanı sıra, toplumsal yaşamı düzenleyen töre ve geleneklerde vardır. Bunlar toplumdaki kamu vicdanı olarak adlandırılan ortak anlayışı oluşturur. Kamu vicdanının denetleyici gücü vardır ve toplumsal değer ile kurallara uygun olmayan davranışları etkiler. Mesela; askerlik ve vergi görevleri gibi. Bu ahlakin **objektif özelliğidir.**

İnsan bazı davranışların iyi, bazılarının kötü olduğunu kendiliğinden düşünür. İyiyi ve kötüyü, akıl ve vicdan yoluyla ayırır ve karar verir. Bu da ahlakin bireye bağlı özellikleri olduğunu **(subjektif özelliği)** gösterir. Mesela; yoksul bir kişiye, zorunlu olmadığımız halde, yardım etmemiz gibi.

5-) Ahlaki Yargıların Özellikleri Nelerdir?

a) Normatif, yani kural koyucudur.
b) Yaptırım gücüne sahiptir.
c) Kişiden kişiye ve toplumdan topluma değişebilir.
d) Zamanla da değişebilir.

5.ÜNİTE – SANAT FELSEFESİ

5.1. Estetik ve Sanat Felsefesi

Estetik; güzelin ne olduğunu sorgulayan ve bunun bilgisine ulaşmaya çalışan felsefe dalıdır. Sanat felsefesi ise, insanın meydana getirdiği eserleri (sanat yapıtlarını) ele alan, sanatın ne olduğunu sorgulayan, sanatçının etkinliğini inceleyen felsefe dalıdır. Estetik hem doğadaki hem de sanattaki güzeli sorgularken, sanat felsefesi ise sadece sanattaki güzelliği sorgular. Bu bakımdan estetik daha kapsamlıdır.

5.2. Estetiğin Temel Soruları

1-) Güzellik nedir?
2-) Güzeli güzel yapan faktörler nelerdir?
3-) Sanat ve zanaat nedir?
4-) Sanat eseri nedir ve özellikleri nelerdir?
5-) Ortak estetik yargılar var mıdır?

5.3. Sanat, Zanaat ve Felsefe İlişkisi

Sanat, en genel anlamıyla sanatçının anlatmak istediği şeyi, "biçim verme yöntemiyle" gerçekleştirme çabasıdır. Sanatı felsefe açıdan incelemekle sanat felsefesi ortaya çıkmıştır.

Sanat ile felsefe arasındaki ortak özellikler şunlardır:

- İkisi de insana özgü bir etkinliktir.
- İkisi de doğayı ve insan varlığını konu edinir.
- İkisinin de zorunlu olarak uymaları gereken belirli bir yöntemleri yoktur.
- İkisinin de önermeleri dar anlamda doğrulanamaz bir yapıdadır, yani olgusal olarak doğrulanmaları mümkün değildir.
- Her ikisinden doğan ürünler, insanda bir haz uyandırır.

Sanat ve felsefe arasındaki **en önemli fark**, felsefe düşünceye dayalı bir bilgi, sanat duygulara dayalı bir bilgi ve faaliyettir.

Verdiği eserler bakımından **sanat** ile **zanaatı** da birbirinden ayırmak gerekir. Zanaatta, faydaya dayalı ürünler ortaya konulurken, sanatta faydadan ziyade sanatsal (estetik) kaygıya dayalı ürünler ortaya konulur. Yani; belli bir menfaat ve maddi gelir sağlamak amacıyla yapılan ürünler zanaat ürünüdür.

Bir sanat eserinin estetik değer kazanabilmesi için, hiçbir çıkar düşünmeden o objeden haz duyan ve onu takdir eden estetik süjelerin bulunması gerekir.

5.4. Sanat Felsefesinin Temel Kavramları

Estetik tavır: Sanatla uğraşan ve ondan anlayan kişinin sanat eserine karşı gösterdiği tavırdır.

Estetik haz: Estetik bir öznenin; estetik bir tavırla, estetik nesneye yaklaşması sonucunda duyduğu estetik heyecan veya duygudur.

Estetik yargı: Öznenin sanat eseri (nesne) hakkında güzel veya hoş olduğu yönünde bir yargıda bulunmasıdır.

Güzellik: Güzellik bir beğeni yargısıdır. Güzellik estetik öznenin estetik nesneden hoşlanma ve beğeni duygusudur.

Hoş: İnsanın duygularını okşayan güzelliktir. Zevk veren, beğenilen.

Yüce: Büyük, ulu, ulvi. Hayranlık uyandıran, ulaşılması zor olan şey.

Sanat eseri: Sanatçının yaratıcılık ve ustalık sonucu ortaya çıkardığı eser.

5.5. Sanatı Açıklayan Felsefi Görüşler

a) Taklit Olarak Sanat: Bu yaklaşıma göre sanatçı gerçeklikte (doğada) var olan bir şeyi eserinde taklit eder. Temsilcileri **Platon** ve **Aristoteles**'tir.

Platon: Evreni duyular (görünüşler) evreni ve idealar evreni diye ikiye ayırır. Sanatçı, duyular dünyasında bulunan nesneleri taklit eder. Fakat Platona göre, duyular dünyasındaki varlıklar, gerçek değildir, bu tür taklit sonucu oluşan eser iyi ve gerçek sanat eseri sayılamaz.

Gerçek sanat eseri, idealar dünyasındaki varlıkları taklit etmekle ortaya konulabilir. Çünkü idealar dünyasındaki varlıklar, gerçek varlıklardır. Yani sanatçı güzelin ideasını taklit etmelidir. Sanatçı güzel ideasını taklit edebildiği ölçüde eseri, gerçek ve iyi bir sanat eseri sayılır.

Aristoteles: Ona göre de, sanatçı doğayı taklit eder. Ama nesneleri oldukları gibi değil, olmaları gerektiği gibi yansıtabilmelidir. Bu yönüyle sanatın ahlaki bir yönü vardır. Çünkü sanatçı, sanat eserini oluştururken yoğun duygular yaşayarak ruhunu arındırır. Aristo'ya göre sanat, doğadaki eksikliğin tamamlanmasıdır. Ancak o zaman sanat yapıtı değerli olacaktır.

b) Yaratma Olarak Sanat: Sanatçı hiçbir zaman doğayı taklit etmez, çünkü doğada mükemmellik yoktur. Mükemmelliği arayan sanatçı, doğada var olmayan bir şeyi yaratmalıdır. Çünkü mükemmellik, gerçekte var olmayan, fakat ideal olan bir şeydir. Mükemmelliği ve ideali, sanatçı, hayal gücünü ve yaratıcı yanını kullanarak (kendinden bir şeyler katarak) oluşturur. Yani bu yaklaşıma göre, gerçek ve iyi bir sanat eseri, sanatçının hayal gücünü kullanarak oluşturduğu eserdir.

Temsilcileri **Croce** (1866-1952) ve **Schelling** (1775-1854)'tir.

Croce: Ona göre sanat eseri, sanatçının hayal gücüyle olup biter. Sanat eserinde yaratma sadece o sanatçıya aittir. Çünkü sanatçı, eserini oluştururken yaşadığı duyguları bir daha yaşayamaz ve aynı duyguları bir başkası da aynen yaşayamaz. Bu nedenle sanat eseri özgündür yani tek ve eşsizdir.

Schelling: Ona göre insanın yaşadığı çağ ve toplum sanatçının sanat yapıtını oluşturmasında etkilidir. Toplumda yaşanan olaylar aynen bir daha tekrar edilemez. Bundan dolayı sanat eserleri, birbirine benzeyemez, yani sanat eseri tek ve eşsizdir.

3. Oyun Olarak Sanat: Bu yaklaşıma göre sanat ile oyun arasında bir takım benzerlikler vardır.

- Her iki etkinlik yarar amacı güdülmeden yapılır.
- Her ikisi de insanı gündelik yaşamın sıkıntılardan, kaygılarından uzaklaştırarak, insanın adeta kendisini unutmasını sağlar.
- Her ikisinde de dış dünyaya yani hayal dünyasına yönelme olur. Bu dünya içinde, insan mutlak özgür olur.

Friedrich Schiller (1759-1805): Ona göre, "İnsan oynadığı sürece insandır." Schiller'e göre insan, gerçek özgürlüğe ancak sanat yoluyla ulaşabilir. İnsan sanatla uğraşırken, kendini zamandan koparılmış gibi hisseder. Bu ise oyun oynarken zamanın nasıl geçtiğini fark etmeyişimize benzer. Biz, insanlığımızın burada, dış kuvvetlerin darbesine maruz kalmamış denecek kadar, saf ve tam olarak ortaya çıktığını anlarız.

5.6. Güzellik Problemi

Estetikte "güzel"in sistemli bir şekilde sorgulanmaya başlanması ilk kez **Baumgarten** (1714-1762) ile birlikte olmuştur. Fakat "güzel"e ilişkin ilk felsefi sorgulamalar, İlk Çağa kadar uzanır.

Sanatçılar ve filozoflar güzelliğin ne olduğu ve kaynağının ne olduğu sorusuna cevap verebilmek için öncelikle doğadaki güzellikle sanattaki güzelliği birbirinden ayırt etmiştir.

a) Nesnelci görüş: Doğadaki güzellik, estetik özneden (insandan) bağımsız olarak vardır. Yani verilmiş güzelliktir. **Mesela;** güneşin deniz üzerinden doğuşu ve batışı doğanın bir güzelliğidir.

b) Öznelci görüş: Sanattaki güzellik insan yaratıcılığının bir sonucu olarak, sonradan ortaya çıkan bir güzelliktir. İnsanın estetik bakışı olmadan güzellik olamaz. Çünkü onu beğenecek özneye ihtiyaç vardır.

Güzelliği filozoflar hep farklı tanımlamıştır. Güzellik nedir? sorusunu ilk kez ele alan filozof Platon olmuştur. **Platon**'a göre güzellik ideadır. Varlıklar güzel ideasından pay aldığı ölçüde güzeldirler. Ona göre güzellik, kişiden kişiye ve çağdan çağa değişmeyen bir değerdir.

Aristoteles'e göre güzellik, matematiksel olarak orantılı ve ölçülü olandır. **Plotinus**'a göre güzellik, "ilahi aklın" evrende ışımasıdır. **Kant**'a göre güzellik, hiçbir çıkar gözetmeksizin hoşlanmaktır. **Schiller**'e göre güzellik, aklın ve duyuların şekillenmesidir. **Hegel**'e göre güzellik, "Geist"in nesnelerde görünmesidir.

5.7. Güzelliğin Çeşitli Kavramlarla İlişkisi

a) Güzellik – Doğruluk (Hakikat) İlişkisi: Platon'a göre güzellik ve doğruluk aynıdır, çünkü her ikisi de varlığın özünü ifade eder.

Kant'a göre, ikisi ayrı şeylerdir. Bir yargının, bilginin bir özelliği olan doğruluk akılla bilinebilir. Doğruluk kavram ve soyutlanma ile ilgilidir. Güzellik ise, aklımızdan çok duygularımıza ve hayal gücümüze dayanır. Güzel olan şey somuttur. Doğruluk bir mantık yargısı, güzellik ise bir değer (beğeni) yargısıdır.

b) Güzellik – İyi İlişkisi: İyi kavramı ahlaki bir değer taşır. İyi düşüncesi amaca bağlıdır. Güzellikte amaca yer yoktur. Bir eserin iyilik ve yararından önce güzelliğini fark ederiz. Yani ikisi farklı şeylerdir. Bir insan tabloya güzeldir der fakat iyidir diyemez. **Kant**'a göre ikisi ayrı şeylerdir. Güzellik, duygusal olanla ilgili durum iken, iyilik akılla kavranan bir kavramdır. Güzelde, hiçbir yasaya bağlılık yoktur. Oysa iyilikte ahlaki bakımdan yasaya bağlılık vardır.

Platon'a göre, iyi ideaların ideasıdır. Bundan dolayı zorunlu olarak güzellik, iyilik ideasından pay alır. Dolayısıyla iyilik ve güzellik özdeş ve aynı şeylerdir.

c) Güzellik – Hoş İlişkisi: Kant'a göre güzellik ve hoş kavramları farklı şeylerdir. Güzel olan şey hoşa gidebilir. Fakat güzel, hoş olandan ibaret değildir. Ayrıca her hoşa giden şeye, güzeldir diyemeyiz. **Mesela;** açlık, susuzluk, dinlenme gibi bedensel ihtiyaçların giderilmesi hoştur, ama bunlara güzeldir diyemeyiz.

Kant'a göre hoş olanın nesnel bir ölçütü yoktur, yani kişiden kişiye değişebilir. Fakat güzel olan, kişisel değerlendirmelerden bağımsızdır, nesnel olarak yani güzel olduğu için güzeldir.

d) Güzellik – Faydalı İlişkisi: Antik yunan filozofları güzel ve faydayı aynı saymışlar. Onlara göre faydalı olan güzel, güzel olan iyi ve aynı zamanda faydalıdır. Oysa **Kant**, güzel ve iyiyi birbirinden ayırınca güzel ile faydalı arasındaki bağlar da kopmuştur. Yani güzellik ile fayda farklı şeylerdir. Güzel daima güzeldir, ama faydalı olan geçicidir, kişiden kişiye değişir. Mesela bir tabloya güzeldir deriz, fakat buna faydalıdır diyemeyiz. Aynı şekilde tıpta kullanılan bazı tedavi yöntemleri ve ilaçlar faydalıdır, ama bunlara güzeldir diyemeyiz.

e) Güzellik – Yüce İlişkisi: Aristoteles ve Kant ikisinin farklı şeyler olduğunu savunur. **Aristoteles**'e göre hayal gücümüzün sınırlarını zorlayan çok büyük dağlar, denizler yücedir. Güzel olanda düzen, oran, uyum gibi özellikler bulunurken, yüce olanda belirli ölçüleri aşan sınırsızlık ve sonsuzluk dile getirilir. **Kant**'a göre, güzelliğin sınırlı bir büyüklüğü vardır, oysa yücenin sınırsız büyüklüğü vardır (evren gibi). Güzel karşısında heyecanlanırız. Yüce karşısında hayranlık ve saygı duyarız.

5.8. Güzelliğin Nitelikleri

Güzelliğin objektif ve subjektif nitelikleri vardır. Subjektif nitelikler; kişiden kişiye, toplumlara ve yüzyıllara göre değişir. Objektif nitelikler içsel ve dışsal olarak ikiye ayrılır.

a) Güzelliğin İçsel Nitelikleri

- Bir eserin güzel olması, onun temsil ettiği ideyi yansıttığı oranda artar. Güzel bir şey, idesine, özüne, kavramına uygun olan şeydir.
- Güzel eser, temsil ettiği şeyin tipine bir bütün olarak uygun olmalıdır.
- Bir şeyin güzel olabilmesi için canlı ve anlatım gücü yüksek olmalıdır.

b) Güzelliğin Dışsal (Biçimsel) Nitelikleri

- **Orantı ve simetri:** Güzel, unsurların orantılı olarak birleşmesidir. Orantısız şey güzel olamaz. Güzel olan bir bütünün parçaları arasında ölçüye dayalı bir düzen olması da simetridir.
- **Uyum (harmoni):** Bütün güzellikler için, parçaların uyumlu birleşmesi önemlidir. Zaten uyum olmaz ise güzellik de kalmaz, bütün de.

5.9. Sanat Eseri ve Özellikleri

Sanat eseri suje ile obje arasındaki estetik ilişkiden doğar. Sanat eseri, bir tasarım (yaratıcı hayal gücü) sonucu ortaya çıkar. Bir tiyatro oyunu, bir heykel, bir tablo, bir müzik parçası vb. birer sanat eseridir. Sanat eserlerini meydana getiren kişilere sanatçı denir.

Sanat eserini meydana getiren, üç unsur vardır: Sanatçı, sanat eseri ve sanat eserini anlayıp takdir eden kişiler (alımlayıcı, suje).

Sanat Eseri'nin Özellikleri

1-) Sanat eseri kişiseldir. Yani o eseri ortaya koyan kişiden izler taşır.
2-) Sanat eseri yaratıcılık gerektirir.
3-) Sanat eseri estetik kaygıyla üretilir yani yarar amacı güdülmez (Estetik kaygılılık).
4-) Sanat eseri özgündür; yani eşsiz ve tektir. Yani bir daha eşi benzeri olmayandır (Orjinallik).
5-) Sanat eseri kalıcıdır. Sanat eserinin bizde uyandırdığı hazın etkisi uzun sürelidir.
6-) Sanat eseri evrenseldir. Ortaya konan ürün tüm insanlığın ortak malıdır.

5.10. Ortak Estetik Yargılar

a) Ortak Estetik Yargıların Varlığını Reddedenler (Öznelci Görüş): Sanat eseri, değerini, insanda uyandırdığı duygulardan, yaşantılardan alır. Yoksa bu kendi başına taşıdığı bir nitelik değildir. Nesne, kendi başına güzel olamaz. Her insanın yaşantıları farklıdır. Dolayısıyla ortak estetik yargılar olamaz. Temsilcisi B. Croce (1866-1952)'dir.

Croce: Ona göre her sanatçı kendi duyumlarını ve izlenimlerini alır, bunları ruhunda bir senteze tabi tutarak onları kendine özgü bir şekilde eserinde ifade eder. Her ifade sanatçının kendi ruhunda yaşadığı özgün estetik yaşantılardır. Her insanın yaşantıları da farklıdır. Bu yaşantılar bir defaya mahsustur. Bir daha asla yaşanamaz. Bu nedenle, estetik yargılar özneldir ve ortak estetik yargılar oluşturamayız.

b) Ortak Estetik Yargıların Varlığını Kabul Edenler (Nesnelci Görüş): Sanat eseri güzellik değerini kendisinde taşır. Güzellik, insandan bağımsız olarak vardır. Bir nesne güzelse, insan olsa da olmasa da güzel olacaktır. Bu nedenle ortak estetik yargılar vardır. Temsilcileri Platon ve Kant'tır.

Platon: Güzel, bir idea olarak gerçekten vardır. İdealar, diğer özellikleri yanında kendinden güzeldir. Asıl güzellik, hiçbir zaman değişmeyen gerçeklik olan güzellik ideasıdır. Akıl sahibi her varlık için güzel ideası ortaktır. Çünkü o akılla kavranır.

Kant: Duygusal beğeniye dayanan bazı yargıların tamamen sınırlı ve kişisel yargılar olduğunu, ama gerçek estetik yargıların duygusal ve kişisel olmaktan çıkıp, düşünsel, zorunlu ve genel geçerli hale geldiğini söyler. O, beğeni yargılarının insanların ortak estetik duygusuna dayandığını ve insanlar arasında ortak estetik yargıların bulunduğunu savunur. Kant'a göre "Şu tablo güzeldir." yargısını verdirten duygu her insanda ortaktır; bu duygu öznel değildir. Çünkü güzelin beğenisi çıkarsız ve özgün bir hazdır. Bu hazla her insan sanat eserine yöneldiğinde aynı güzelliği görecek ve ortak estetik yargılara ulaşacaktır.

5.ÜNİTE – DİN FELSEFESİ

5.1. Din Felsefesi Nedir?

Din felsefesi, dini konu edinir. Dinin dayandığı temel ilkeleri, dinle ilgili temel kavramları, Tanrı ile ilgili görüşleri ele alır. Din felsefesi; belli bir dini değil de genel olarak din olgusunu akılcı, eleştirel, objektif, bütünsel bir şekilde ele alır.

5.2. Dinin Felsefi Temellendirmesi

Dinin felsefi temellendirmesinde dinin temel iddiaları hakkında **rasyonel** (akılcı), **objektif**, **kapsamlı** ve **tutarlı** bir tarzda düşünülmesi gerekmektedir.

1-) Felsefe dine rasyonel açıdan bakmalıdır. Yani dinin ana iddialarını akla dayalı olarak açıklamalıdır.

2-) Felsefe dini temellendirirken olabildiğince konuyu kapsamlı ele almalıdır. Tek taraflı yaklaşım sergilemeyip karşıt görüşlere de yer vermesi gerekir.

3-) Felsefenin dine bakışı tutarlı olmak zorundadır.

4-) Felsefe dini temellendirirken, objektif olmalıdır.

5.3. Teoloji ile Din Felsefesinin Farkı

Teoloji (İlahiyat) de tıpkı din felsefesi gibi Tanrı, evren, insan ve dini konu edinir. Teoloji, **inanca** dayanır; inancın sınırları dışına çıkmaz. Teoloji**, belli bir dini** ve bu dine ait konuları ele alır. Her din açıklamalarını, inandığı kutsal kitaplarına, peygamberlerinin bildirdiklerine ve din büyüklerinin yorumlarına dayandırır. Teoloji bu çerçevede temellendirdiği dini öğretiyi, **dogmatik** ve **otoriteye bağlı** kalarak kabul eder ve **yaymaya** çalışır. Bu nedenle konularına **taraflı** biçimde yaklaşırlar. Dogmatik olduğu için **eleştiriye yer yoktur.** Teolojinin amacı **inananların inançlarını güçlendirmek** ve **insan yaşamını düzenlemektir.**

Din felsefesi ise, belli bir dini değil de **genel olarak din olgusunu**, dinin kavramlarını, insan yaşamındaki yerini, **akla** dayalı olarak açıklamaya ve **sorgulamaya** çalışır. **Otoriteye bağlılığı yoktur ve dini yaymak gibi amaç da gütmez.** İnsanları daha inançlı ya da daha inançsız yapmaya da çalışmaz. Bu nedenle bütün dinlere eşit mesafede olur. Yani **tarafsızdır**. Ayrıca din felsefesi **insan yaşamını düzenleyecek kurallar koymayı da amaçlamaz.**

5.4. Din Felsefesinin Temel Kavramları

Din felsefesinin temel kavramları; Tanrı, inanç, kutsal, peygamber, vahiy, dini tecrübe, fıtrat, tevhid, ibadet, iman, yüce, ruh, cennet, cehennem.

5.5. Din Felsefesinin Temel Soruları

1-) Dini kaynağı ve temel amacı nedir?
2-) Tanrı'nın varlığı problemi?
3-) Evrenin yaratılışı problemi?
4-) Vahyin imkânı problemi?
5-) Ruhun ölümsüzlüğü problemi?

5.6. Tanrı'nın Varlığı Problemi

1-) Tanrının Varlığını Kabul Edenler (Teizm): Teizm, ilahi şeylere veya Tanrı'ya inanmak demektir. Teizm, Tanrı'nın varlığını ve onun evrenin yaratıcısı ve koruyucusu olduğunu savunan anlayıştır.

a) Monoteizm (Tek Tanrıcılık): Yalnızca tek bir Tanrı'nın var olduğunu savunan görüştür. **Mesela;** Müslümanlık, Yahudilik, Hristiyanlık.

b) Politeizm (Çok Tanrıcılık): Birden çok Tanrı'nın var olduğunu savunan görüştür. **Mesela;** Eski yunan sitelerinde olduğu gibi (Zeus, Hera, Poseidon vb.).

c) Deizm (Yaradancılık): Deizm anlayışı iki temele dayanır; ilki Tanrı'nın varlığı akılla bilinebilir, ikincisi evren yaratıldıktan sonra, kendi yasalarına göre işler. Yani Tanrı evrene karışmaz, evrene aşkındır. Deizm, dine akılcı bir açıdan yaklaşır. Deizm'e göre Tanrı'nın varlığını kanıtlamak için mucizelere, vahiylere ihtiyaç yoktur, bunlara karşı çıkar. Temsilcileri **Locke, Rousseau** ve **Voltaire**'dir.

d) Panteizm (Tüm Yaradancılık): Tanrı ile evreni bir, aynı ve özdeş kılan anlayıştır. Bu anlayışa göre, Tanrı'nın evrenden ayrı ve bağımsız bir varlığı yoktur. Aksine Tanrı doğada, nesnelerde ve her şeyde vardır. **Her şey Tanrı**'dır. Tanrı evrenin kendisidir. Evrende var olan her şey aslında bir bütün olarak Tanrı'yı oluşturur. Temsilcileri **Plotinos, Bruno**'dur.

e) Panenteizm (Diyalektik Tanrıcılık, Diyalektik Teizm): **Her şey Tanrı'dadır** ve Tanrı ile evren bir değildir. Bu anlayışa "Çift kutuplu Tanrı anlayışı" denir. Tanrı'yı soyut, mutlak ve değişmez gibi yönleriyle evrenin üstünde (aşkın); somut, göreli ve değişen yönleriyle de evrenin içinde (içkin) görür. Hem zamanın içindedir hem dışındadır; hem değişendir hem de değişmeyendir. Temsilcileri **White Head, Hegel, Spinoza, İbn-ül Arabî.**

2-) Tanrının Varlığını Reddedenler (Ateizm): Tanrının varlığını inkâr eden görüşe Ateizm denir. Ateizm, Tanrı'nın varlığını inkâr etmekle beraber tüm dinlere, inançlara karşı çıkar. Ateizm, doğaüstü gücün varlığını reddeder. Bu nedenle ruha, cennete, cehenneme, ölümden sonraki hayata inanmazlar. Bu anlayışın temelinde materyalizm (maddecilik) düşüncesi yatar. Temsilcileri **K. Marx, Leibniz, La Mettrie, Holbach, Nietzsche** ve **J. P. Sartre**'dir.

3-) Tanrının Varlığının Bilinemeyeceğini Savunanlar (Agnostisizm): Tanrı'nın varlığının veya yokluğunun bilinemeyeceğini savunan görüştür. Bu anlayışa göre, biz Tanrı'nın varlığını veya yokluğunu ispatlayamayız. Bu yüzden Tanrı vardır veya yoktur diyemeyiz. Temsilcileri **Protagoras, Huxley, H.Spencer** ve **Pascal**'dır.

7. ÜNİTE – SİYAET FELSEFESİ

7.1. Siyaset Felsefesi ve Siyaset Bilimi

Siyaset kelimesi, "idare etmek" manasına gelir. Günümüzde siyaset en genel anlamıyla ülke, toplum ve devlet yönetimiyle ilgili tüm etkinliklerdir.

Siyaset felsefesi; devleti, siyasal otoriteyi, siyasal otoritenin (iktidarın) kaynağını, kullanış biçimini, devlet-birey ilişkisini ele alan felsefe disiplinidir. **Siyaset bilimi;** devleti, siyasi kurumları/rejimleri, bu kurumların ve rejimlerin oluşmasında, değişmesinde rol oynayan tutum ve davranışları ele alır.

Siyaseti konu edinen bu iki disiplinin devlet ve yönetim olgusuna yaklaşımları birbirinden farklıdır. Siyaset bilimi; siyasette "olanı" inceler ve açıklar. Siyaset alanına giren tüm olguları, bilimsel yöntemlerle araştırır, genel sonuçlara ve yasalara ulaşmaya çalışır. Siyasal olaylarla ilgili değer yargılarında bulunmaktan kaçınarak objektif olmaya çalışır. Oysa siyaset felsefesi "olması" gerekeni ele alır. Var olandan hareketle olması gerekeni yani ideal olan devlet tanımını ve özelliklerini ortaya koymaya çalışır. Siyasal olaylarla ilgili değer yargılarında (iyi-kötü) bulunur.

7.2. Siyaset Felsefesinin Temel Kavramları

Sivil toplum: Devlet kurumlarının dışında kendini yönlendirebilen, hak ve özgürlüklerini savunabilen özgür ve özerk vatandaşlardan oluşan topluluklardır.
Devlet: Siyasi sınırları tespit edilmiş belirli bir toprak parçası üzerinde egemenliğe sahip en büyük siyasi kurumdur (örgütlenmedir).
İktidar: Bir toplumda halkı yönetme gücüne sahip olan kişi ya da kişilerdir.
Yönetim: İktidarı elinde bulunduran kişi ya da grupların toplumu idare etmesidir.
Meşruiyet: İktidarı elinde bulunduranların, yönetme gücünü yasalara uygun olarak sürdürmeleridir. Bir eylemin yazılı yasaya, hukuka uygunluğudur.
Egemenlik: Devletin, iktidar gücünü hiçbir iç veya dış baskı olmadan kullanmasıdır.
Hak: Bireyin başka bireylerden veya kurumlardan isteyebileceği, talepte bulunabileceği her şeydir.
Hukuk: Gerek bireyler arası ilişkileri gerekse bireyin devlet ile olan ilişkilerini düzenleyen, yaptırım gücünü devletten alan yazılı kurallar sistemidir.
Yasa: Bireyin toplumdaki davranışlarını düzenleyen, emir niteliği taşıyan yazılı hukuk kurallarıdır.
Adalet: Herkese hak ettiğini vermektir.
Demokrasi: İnsan hak ve özgürlüklerinin anayasa ile güvence altına alındığı; katılıma, çoğulculuğa ve hukukun üstünlüğüne dayalı yönetim anlayışıdır.
İnsan Hakları: İnsanın doğuştan sahip olduğu dokunulamaz, vazgeçilemez haklarıdır.
Bürokrasi: Devletin, yasalarla belirlenmiş görevlerini yerine getiren memurların oluşturduğu hiyerarşik (kademeli) yapılanmadır.
Laiklik: Din işlerini devlet işlerinin dışında tutan yönetim anlayışıdır. Devletin bütün dinlere eşit mesafede olması ve inanç hürriyetinin güvence altına alınmasıdır.

7.3. Siyaset Felsefesinin Temel Soruları

1-) İktidar, kaynağını nereden alır?
2-) Meşruiyetin ölçütü nedir?
3-) Egemenliğin kullanılış biçimleri nelerdir?
4-) Bürokrasi nedir? Bürokrasiden vazgeçilebilir mi?
5-) Sivil toplum nedir?
6-) Bireyin temel hakları nelerdir?
7-) En iyi yönetim biçimi nedir? Herkesin memnun olabileceği bir yönetim biçimi olabilir mi?
8-) Birey-devlet ilişkisi nasıl olmalıdır?
9-) Eşitlik nedir? Adalet nedir?

1-) İktidarın Kaynağı ve Meşruiyetin Ölçütü Nedir?

İktidarın meşruiyet sorunu, iktidarın kaynağıyla yakından ilgilidir. Çünkü her iktidar kendi kaynağının ilkelerine, dayanaklarına bağlı kaldığı sürece meşru sayılabilir. Devleti yönetenler, iktidarlarını bir meşruiyete dayandırmazlarsa, o iktidar sürekli olamaz. Bu nedenle meşruiyetin ölçütü iktidarın kaynaklarına dayalı olarak açıklanabilir.

a) İktidar kaynağını "**insanın doğasından**" alır. İktidar, toplumun içten ve dıştan gelebilecek tehlikelere karşı korunma ihtiyacından doğar. İnsanları koruma, temel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılama, ahlaki olarak olgunlaşma ve erdemli insanlar yetiştirme gibi işlevleri yerine getiren iktidar meşru sayılır. Önemli temsilcileri **Platon, Aristoteles, Farabi** ve **İbn-i Haldun.**

b) İktidarın kaynağı **"Tanrı"**dır. Devlet, Tanrı'nın istediği bir kurumdur. İktidar sahipleri Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcileridir. İktidar, toplumu Tanrı'nın koyduğu bu yasalara uygun şekilde yönettiği sürece meşrudur. İslam toplumlarında ve Orta Çağ Avrupa'sında benimsenen anlayıştır. Önemli temsilcisi **St. Augustinus (354-430).**

c) İktidar kaynağını **"toplumdaki bireylerin birlikte yaşama isteğinin bir sözleşmeye dayalı olarak ortaya koymasından"** alır. Yani devlet ortak iradenin (sözleşmenin) bir ürünüdür. İktidar, ortak iradenin isteği sayılan şeyleri gerçekleştirmesiyle meşru sayılır. Hobbes'e göre, insan doğal durumunda kendi varlığını tehdit eder. İnsanlar birbirlerinden korktukları için bir araya gelerek bir takım haklarını kullanma yetkilerini üstün güce yani devlete devretmişlerdir. Devlet var olmazsa insanlar birbirlerine zarar verirler. Yani devlet, insanların zorunlu olarak bir arada yaşama isteğinden doğmuştur. Önemli temsilcileri **T.Hobbes, J.Locke** ve **J.J.Rousseau.**

2-) Egemenliğin Kullanılış Biçimleri Nelerdir?

Max Weber (1864-1920) egemenliğin kullanış biçimlerini üç gruba ayırmıştır.

a) Geleneksel egemenlik: Egemenliğin halka değil de belli kişilere veya ailelere ait olduğu ve egemenliğin babadan oğula geçtiği yönetim şeklidir. Egemenliği toplumun gelenek, görenek ve inançları belirler. **Mesela;** krallık, monarşi, şeyhlik gibi.

b) Karizmatik Egemenlik: Yönetenin (liderin) kendisinde üstün özellikleri olduğuna inanıldığı egemenlik biçimidir. Yönetene gelenek veya yasalar nedeniyle değil, inandıkları ve güvendikleri için itaat ederler. **Mesela;** peygamberlerin, geçmişinde kahramanlık gösteren birinin otoritesi (Atatürk) gibi.

c) Rasyonel (Akılcı) / Yasal (Demokratik) Egemenlik: Egemenliğin, yazılı kurallara yani rasyonel hukuka dayandırıldığı otoritedir. Hukuk kuralları hem yöneteni hem de yönetileni bağlar. Hiç kimsenin gücü ve yetkisi sınırsız değildir. Devletin örgütlenme yapısında kuvvetler ayrılığı ilkesi geçerlidir. Günümüz toplumların çoğu buna örnektir.

3-) Bürokrasiden Vazgeçilebilir mi?

Bürokrasi devletin, yasalarla belirlenmiş görevlerini yerine getiren memurların oluşturduğu hiyerarşik (kademeli) yapılanmadır. Bürokratlar bu memur grubunda yönetici olan kişilerdir. Müsteşar, vali, kaymakam, müdür, şef birer bürokrattır. Bürokratlar hem uzman hem de kalıcıdırlar.

Devlet, işlerini işbölümü ve uzmanlaşmaya dayalı olarak ast üst ilişkisi içinde görevlendirdiği bu memur topluluğu vasıtasıyla yürütür. Bu örgütlenmede memurların görev ve yetkileri ayrıntılı olarak belirlenmiştir. Herkes bir üstteki amirinin yasalara uygun emirlerine uymak zorundadır. Sahip olunan yetkiler memura değil makama aittir. Memur bu yetkileri ancak görevde kaldığı sürece kullanabilir ve başkasına devredemez. Yönetim sorumluluğuna sahip olan siyasiler ise gelip geçicidirler.

Max Weber'e göre bürokrasiden vazgeçmek mümkün değildir. Çünkü bürokrasi, devletin yönetim işlevini düzenli, güvenli ve sürekli bir biçimde yerine getirebilmesini sağlamaktadır.

4-) Sivil Toplumun Anlamı Nedir?

Sivil toplum, devlet kurumlarının dışında kendini yönlendirebilen, hak ve özgürlüklerini savunabilen özgür ve özerk vatandaşlardan oluşan topluluklardır. Demokrasinin gelişmesiyle bir takım kesimler kendi hak ve çıkarlarını korumak amacıyla örgütlenmeleri sonucu ortaya çıkmıştır. Sivil toplum bir nevi toplumun kendi kendini yönlendirmesidir. Dernekler ve sendikalar sivil topluma örnektir.

Sivil toplumun işlevleri

- Bireysel hak ve özgürlükleri devletin tek taraflı baskısından koruyarak güvence altına almak
- Bireylerin ve toplumun istek ve kaygılarını dile getirmek, hak ve çıkarlarını korumak
- Toplumda demokratik anlayışın, yönetimde demokratik ilkelerin yerleşmesine katkıda bulunmak
- İktidar karşısında kamuoyu oluşturup baskı kurarak siyasi kararların alınmasında etkili olmak
- İhtiyaç sahiplerine yardım, sağlık, eğitim gibi konularda gönüllü kamu hizmetinde bulunarak bu alanlarda devletin yükünü azaltmak

5-) Bireyin Temel Hakları Nelerdir?

Temel haklar; insanın doğuştan sahip olduğu dokunulamaz, vazgeçilemez haklarıdır. Günümüzde bireyin temel hak ve özgürlükleri yasalarca güvence altına alınmıştır. Temel haklar üç grupta toplanır.

a) Kişisel Haklar (Koruyucu Haklar): Bireyi devletin ve toplumun gücüne karşı koruyan haklardır. Bu nedenle bu haklara **"koruyucu haklar"** denir. **Mesela;** yaşama hakkı, kişi güvenliği, özel yaşamın gizliliği, konut dokunulmazlığı, din ve vicdan özgürlüğü, haberleşme ve düşünce özgürlüğü gibi.

b) Toplumsal ve Ekonomik Haklar (İsteme Hakları): Sosyal devlet ilkesinden dolayı bireyin devletten isteyebileceği haklardır. Bu nedenle bu haklara **"isteme hakları"** denir. Kişisel haklara göre ikinci plandadır. **Mesela;** ailenin korunması, eğitim-öğretim hakkı, çalışma ve sözleme özgürlüğü, sağlık hakkı, sosyal güvenlik hakkı ve mülkiyet hakkı gibi.

c) Siyasal Haklar (Katılma Hakları): Vatandaşın devlet yönetimine katılmasını sağlayan haklardır. Bu nedenle bu haklara **"katılma hakları"** denir. **Mesela;** seçme, seçilme ve siyasal etkinliklerde bulunma hakkı, siyasi parti kurma, partilere girme ve partilerden ayrılma hakkı, kamu hizmetine girme hakkı, dilekçe hakkı ve vatandaşlık hakkı gibi.

6-) Devlet Nasıl Ortaya Çıkmıştır?

Bireylerin oluşturduğu toplumdaki düzeni, bireysel vicdanlar sağlayamaz. Çünkü vicdanın zorlama ve yaptırım gücü yoktur. Bu nedenle toplumsal yaşamın sürdürülebilmesi için çeşitli kurallara, yasalara ve bunları uygulayacak ve denetleyecek kurumlar üstü en üst bir kuruma ihtiyaç vardır, bu da devlettir. Devletin var oluşuyla ilgili iki temel görüş vardır:

1. Devletin, Doğal Bir Varlık (Kurum) Olduğunu Savunanlar: Bu anlayışa göre, doğadaki düzenin bir devamı olan devlet diğer canlılar gibidir, büyük bir organizmadır, doğal bir varlıktır. Temsilcileri Platon, Aristoteles, Farabi ve İbn-i Haldun'dur.

Platon (MÖ 427-347): Ona göre insan ile devlet arasında büyük bir benzerlik vardır. Devlet büyük ölçekli canlı bir organizma (insan) dır. İnsanlarda bulunan bazı yetiler (beslenme, irade, akıl) toplumsal sınıflar (halk-işçi, asker, yönetici) olarak karşımıza çıkmaktadır. İşçi sınıfı insandaki beslenme güdüsüne, koruyucu sınıfı (askerler, savaşçılar) irade ve cesarete, yöneticiler sınıfı (filozoflar) da akla karşılık gelmektedir. Bu anlamda devlet, doğanın bir devamı olarak ortaya çıkmıştır ve insan görünümündedir.

Aristoteles (MÖ 384-322): Ona göre devlet, doğanın bir devamıdır ve insanın doğasına bağlı olarak ortaya çıkan organik bir varlıktır.

Farabi (870-950): Ona göre bütün insanlar, ihtiyaçlarını giderebilmek için birbirleriyle yardımlaşmaya ve birlikte bulunmaya muhtaçtır. Farabi bu nedenle insan için "içtimai ve siyasi bir canlıdır" der. İnsanların toplu halde yaşamasının bir amacı da bireyler açısından yetkinliği gerçekleştirmektir. Yeterlilik ve yetkinlik, medeni bir hayat tarzıyla mümkün olduğundan, ailelerin, köylere; köylerin şehirlere ve şehirlerin de devlete yönelmesi doğal bir zorunluluktur.

İbn-i Haldun (1332-1406): Ona göre toplum insanların birbirine muhtaç olmasından dolayı çıkmıştır. Oysa devlet, insanı toplum içindeki diğer insanların saldırı ve zulmünden korumak için kurulmuştur. İnsanın toplumsal yönü kadar hayvani bir yanı da vardır. İşte üstün otoriteye sahip devlet belirlediği yasalarla insanı, sahip olduğu bu hayvani yönüne karşı koruyan bir silahtır. Böylece insanlar için, devlet doğal bir zorunluluk olarak ortaya çıkar.

2. Devletin, Yapay Bir Varlık (Kurum) Olduğunu Savunanlar: Bu anlayışı göre devlet, insanlar kendi arasında uzlaşarak toplumu ve devleti oluştururlar. Temsilcileri **T. Hobbes, J. Locke** ve **J. J. Rousseau**.

Thomas Hobbes (1588-1697): Doğal durumunda birbirinin kurdu olan insanlar, bir sözleşmeyle hak ve özgürlüklerini kendi iradeleriyle daha üstün bir varlığa yani devlete devrederek kargaşa ve savaşa son verip güvenlik içinde yaşamak istemişlerdir. Ortak iradenin (sözleşme) bu isteği devletin yapma kurum olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu isteğin yerine getirilmesi içinde devletin sınırsız yetkiyle donatılmış olması gerekir.

John Locke (1632-1704): Hobbes gibi toplumun kuruluşunu toplumsal sözleşmeye dayandırmaktadır. Ama Hobbes gibi devleti, mutlak egemenliğe sahip bir güç olarak görmez. İktidarın gücünün sınırlandırılması gerektiğini savunur, bunun için "Kuvvetler ayrılığı" ilkesini ortaya atmıştır.

Jean Jacques Rousseau (1712-1778): Hobbes'un insanın doğuştan kötü olduğu düşüncesine karşı çıkar, tersine insan doğasının iyi olduğunu ve Locke gibi, insanın doğuştan özgür ve barış yanlısı olduğunu, devletin de bunu gözetmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Rousseau'ya göre, toplumsal sözleşme ile kendini topluma bağlayan insan için artık, bencil çıkarlara yönelik "özel istem"in önemi yoktur, önemli olan "genel istem"dir yani ortak çıkarlardır. Bireyin özel istemi genel isteme aykırı olamaz, yoksa toplum onu saygıya zorlayacaktır.

7-) İdeal Düzenin İmkânı Problemi?

a) İdeal düzenin olabileceğini reddedenler
b) İdeal düzenin olabileceğini kabul edenler

a) İdeal Düzenin Olabileceğini Reddedenler:

- Sofistler: Protagoras'a göre, her insanın istekleri ve amaçları faklıdır. Bu nedenle insanları mutlu edebilecek devlet sisteminin özellikleri de farklı olacaktır. Bu yüzden herkesi mutlu edebilecek ve herkesin üzerinde anlaşabileceği ideal düzen olamaz.

Doğal düzen ve doğal yaşam, toplumsal düzenden daha değerli ve üstündür. İdeal düzen olamaz, çünkü ideal düzen doğanın kendi düzenidir ve bu ideal düzen doğada kalmıştır.

Gorgias'a göre, herkesin benimseyebileceği bir düzen olamaz. Çünkü devlet, insan özgürlüğünü kısıtlar. Bu da, insanın doğasına aykırıdır. Bu bakımdan sosyal düzeni ve devleti reddeder.

- Nihilizm: Nihilizm siyasi manada, hiçbir otoriteye boyun eğmemektir. Nihilizm'e göre her türlü otorite insanın doğasına aykırıdır. Otoriteye dayalı tüm kurumlar insan özgürlüğünü kısıtlar. Öyleyse, insanı sınırlayan bütün değer, kurum ve düzenler kötü olup yıkılmalıdır. Çünkü her türlü otorite insanın güdülerini köreltir, kişiliğini tahrip eder ve bütün kötülükler bu yüzden ortaya çıkar.

En önemli temsilcisi **Nietzsche**'ye göre her türlü otorite insanın doğasına aykırıdır. İnsanın doğasına uygun olan; güçlü, korkusuz ve acımasız olmaktır. Devlet, insan üzerinde baskı kurarak onun doğallığını ve yaratıcılığı yok eder. Bu nedenle otoriteye dayalı bir düzenin ideal düzen olması mümkün değildir.

- Anarşizm: İnsan üzerindeki tüm kısıtlama ve zorlamalar kaldırılmalı, otoritesiz ve devletsiz bir düzen kurulmalıdır. İnsanlar devlet olmadan daha adil ve mutlu yaşayabilirler. Bu nedenle ideal düzen olamaz. Temsilcileri **Proudhon, Stirner** ve **Bakunin**'dir.

b) İdeal Düzenin Olabileceğini Kabul Edenler:

- Özgürlüğü temel alan yaklaşım (Liberalizm): Temsilcileri **A. Smith, J. Locke** ve **J. S. Mill'**dir. Bu yaklaşıma göre ideal bir siyasal düzen, özgürlük temeli üzerine kurulmalıdır. Çünkü insan özgürlüğü sayesinde kendini gerçekleştirir ve yaratıcı olur. Birey siyasette (düşünce, ifade), dinde (inanç), ve ekonomide (girişim) olabildiğince özgür kılınmalıdır. Liberalizm bireyciliği, özgürlüğü, hukukun üstünlüğünü, serbest piyasa ekonomisini, birey karşısında devlet gücünün sınırlandırılmasını temel alarak ideal düzene ulaşılabileceğini savunur.

Ekonomik liberalizm, devletin ekonomik hayata müdahalesinin en az düzeyde tutulması gerektiğini savunur. A. Smith bunu kısaca "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" sözüyle ifade etmiştir. **A. Smith** ve **J. S. Mill'**e göre, serbest girişim ve kar güdüsü ile bireyler zenginleşip refah düzeyi arttıkça, toplum da zenginleşir ve refah düzeyi artar. Böylece bütün toplumun refah ve mutluluğu sağlandığından ideal düzen gerçekleştirilmiş olur. *Siyasal liberalizm* ise devlet yetkilerinin her anlamda kısıtlanması gerektiğini savunur. Temsilcisi **Locke**'dir.

- Eşitliği temel alan yaklaşım (Sosyalizm): Temsilcileri **Saint Simon, Karl Marx** ve **Robert Owen**'dir. Bu yaklaşıma göre ideal bir siyasal düzen, eşitlik temeli üzerine kurulmalıdır. Liberalizme tepki olarak doğmuştur. Liberalizmin ekonomideki uygulaması kapitalizmin yarattığı gelir dağılımındaki adaletsizlikle zengin daha zengin, fakiri daha fakir olmaktadır. Sosyalizm sınıfsız, eşit, ideal bir toplum düzeni oluşturmak için özel mülkiyetin ortadan kalkması ve üretim araçlarının devlet tekelinde toplanması gerektiğini savunur. Böylece sermayeyi temsil eden işveren sınıfı ile emeği temsil eden işçi sınıfı arasındaki gelir dağılımı adaletsizliği ortadan kalkacak ve tüm insanların eşitliğine dayanan sınıfsız ideal bir toplum düzeni kurulabilecektir.

- Adaleti temel alan yaklaşım: Temsilcileri **Eduard Bernstein (1850-1932)** ve **John Rawls (1921-2002)**'tır. Adalet, hem özgürlüğün hem de eşitliğin temel ilke olarak bir arada kabul edilmesidir. Çünkü ne özgürlük ne de eşitlik tek başına toplumları ideal düzene ulaştıramamıştır. Bu nedenle özgürlük ve eşitliği kapsayacak ve ideal düzeni sağlayacak başka bir temele ihtiyaç vardır. O temel de adalettir.

Adalet herkese hak ettiğini vermektir. Bu yaklaşım uygulamada sosyal hukuk devlet anlayışını ortaya çıkarmıştır. Bu anlayışa göre hukuk, devletin temeli olmalıdır. Düzen, hukuka göre gerçekleşmelidir. Böyle bir düzende özgürlük, bireyin çalışma, düşünce ve yaratma özgürlüğü şeklindedir. Eşitlik ise, herkesin kanun önünde aynı haklara sahip olmasıdır.

8-) Ütopyalar: Ütopya, hiçbir yerde var olmayan ve gelecekte var olabileceği düşünülen, devlet ve toplum tasarılarıdır.

Ütopyalar, henüz uygulama alanı bulamamış toplumsal ve siyasal düzen şekilleridir. Gerçeklikle tam olarak bağdaşmaz. Ütopyalar iki türlüdür.

a) İstenilen Ütopyalar: Bunlar olması istenen düzen tasarımlarıdır. Daha çok, insanın refah ve mutluluğunu sağlamayı amaçlayan ideal düzen tasarımlarıdır. Platon'un "**İdeal Devlet**"i, Farabi'nin "**Erdemli Şehir**"i, F.Bacon'un "**Yeni Atlantis**"i, Thomas More'un "**Ütopya**"sı ve Campenalla'nın "**Güneş Ülkesi**" istenilen ütopya örnekleridir.

b) İstenmeyen (Korku) Ütopyalar: Bilim ve teknolojinin hızlı gelişmesinin yarattığı endişe ve gelecekte devletlerin bloklaşarak despotik yönetimlere dönüşeceği korkusu bazı düşünürleri *toplumu uyarmak* amacıyla korkutucu nitelikte ütopya tasarlamaya yöneltmiştir. Aldus Huxley'in "**Cesur Yeni Dünya**"sı, George Orwel'in "**1984**"i istenmeyen ütopya örnekleridir.

9-) Birey-Devlet İlişkisi

Siyaset felsefesinde birey ve devlet ilişkileri çok önemlidir. Bu ilişki eski çağlardan günümüze kadar farklılıklar gösterir. Demokratik toplumlardan önce, özellikle İlk Çağ ve Orta Çağ'da devlet emreden halk ise emre uymakla görevli kişiydi. Yani devlet-birey ilişkisi efendi-kul ilişkisiydi. Fakat günümüzdeki demokratik devletlerde, bireysel özgürlük, eşitlik, adalet fikirlerine dayalı yönetim söz konusudur. Bu demokratik yönetimlerde hukuksal olarak insanların eşit oldukları, yaşama, çalışma, mülk edinme, inanç ve vicdan özgürlüğü gibi temel hakları olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca yasalarla, bireylerin devlete karşı olumsuz tutumları önlendiği gibi, bireylerin temel hak ve özgürlükleri de güvence altına alınmıştır. Bu anlayışta, birey ve devlet arasında bir toplumsal sözleşme vardır.

Demokratik yönetimlerde yönetilenler kadar yönetenler de yasalara uymak zorundadır. Devletin tanıdığı temel haklara karşılık bireye düşen ödevde bir vatandaş olarak devletine karşı vergi vermek, oy kullanmak, askere gitmek, yasalara uymak gibi sorumluluklarını yerine getirmektir.

Günümüzdeki demokratik hukuk devleti anlayışında birey-devlet ilişkisi, akılcı ve gerçekçi bir şekilde dengelenmiştir. Karşılıklı hak ve ödevlere bağlı olarak temellenen bu denge hem bireyin hem de devletin varlığının önemli olduğu, birinin diğerine feda edilemeyeceği gerçeğine dayanır.

8. ÜNİTE – BİLİM FELSEFESİ

8.1. Bilim Felsefesi Nedir?

Bilim felsefesi, bilimi tüm yönleriyle anlamaya ve açıklamaya çalışır. Bilim felsefesi, bilimin tarihini, kapsamını, sınırlarını, yöntemini, bilimsel bilginin yapısını ve özelliklerini, bilimsel kuram ile gerçeklik arasındaki ilişkiyi felsefi tavırla ele alır.

8.2. Bilim Felsefesinin Temel Soruları

1-) Bilim nedir?
2-) Bilimsel yaklaşım nedir? Bilimsel yöntem nedir?
3-) Bilimsel sonuç nedir?
4-) Bilimsel düşüncenin işlevi nedir?
5-) Bilimsel araştırma hangi evrelere sahiptir?
6-) Bilimi diğer alanlardan ayıran özellikler nelerdir?
7-) Bilimsel varsayım, teori ve yasa nedir?

8.3. Felsefe – Bilim İlişkisi

Amaç bakımından bilim ve felsefe arasında bir paralellik bulunur. Her ikisi de hazır bilgilerle yetinmeyip aktif ve eleştirici bir tavırla doğrulara yönelirler. Her ikisi de mantık ilkelerini kullanarak adım adım ilerleyerek evrendeki düzenin sebep ve kanunlarına inmek, insanı ve hayatı anlamak isterler.

Bilim ve felsefe arasındaki bu paralelliğin yanında bazı farklar da vardır. Bilim, genel geçerliği olan ve herkesçe gözlemlenebilir olgulardan hareket eder, vardığı sonuçları yine olgulara dönerek doğrular. Felsefede ise hareket noktası olgular olmak zorunda değildir ve vardığı sonuçların doğrulanabilirliği olgular ile olmaz. Bilimler, kendine özgü belli bir olay seçip bu olayları uygun tekniklerle inceleyip neden-sonuç ilişkilerini belirlemeye çalışır. Oysa felsefe, ele alınan bu olayların özünü ve kullanılan kavramların anlamını vermeye çalışır.

Bilim ve felsefe iki ayrı cevaba ihtiyaç vermektedir. İkisi de birbirlerinin alanını tamamıyla kaplamış değildir. Bilimlerin ortaya koyduğu yeni buluş ve ilerleyişler felsefe için ne kadar yönlendirici olsa da felsefe ayrı ayrı bilimlerdeki verileri birleştirerek değerlendirmesi, bilimsel faaliyetler için o kadar ufuk genişleticidir. Ayrıca felsefe, bilimlerdeki kavram ve ilkeleri aydınlatmakta, bilimlerin verilerini gerçeklik açısından eleştirmekte, bilimsel bilginin değerini, yerini ve önemini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Felsefe genel bir varlığı anlamlandırma faaliyeti olarak bilimden önce gelir. Bilimler insan zihnini dış olaylara (olgulara) çekerken felsefe, dikkatleri bu sefer yeniden olaylardan insana çeker. Bu sayede bir taraftan bilmekte olan bu zihnin, bilmedeki imkân ve sınırları araştırılırken diğer taraftan dış olaylar karşısında insanın "insan olarak" yeri ve değeri tartışılır.

8.4. Bilime Farklı Yaklaşımlar

a) Ürün Olarak Bilim (Yeni/Neopozitivizm)
b) Etkinlik Olarak Bilim

a) Ürün Olarak Bilim (Yeni/Neopozitivizm): Temsilcileri **Reichenbach (1891-1953), R. Carnap (1891-1970), L. Wittgenstein (1889-1951), C.R. Hempel (1905-1997)** ve **B. Russell (1872-1970)**'dir.

Bu anlayışa göre bilim; bilimsel yönteme dayanılarak ortaya konulmuş kuram ve kanunlardan oluşmuş kesin, nesnel, birikimli bilgiler yığınıdır. Bilimi anlamanın da yolu ürün olarak ortaya konulmuş bu bilgiler yığınını incelemektir.

Hans Reichenbach (1891-1953): Ona göre bilime ait metinler günlük dille yazılmış eserlerdir. Bu nedenle mantık dilini kullanarak bu metinleri çözümlememiz gerekir. Ancak bu sayede bilimi açıklayabiliriz. Mantık diliyle metinler doğrulanabilir veya yanlışlanabilir ise anlamlıdır. Anlamlı önermeler bilgi veren ve bilimsel önermelerdir.

Reichenbach'a göre bilimselliğin ölçütü doğrulanabilirliktir. Doğrulanabilen önermeler anlamlı ve bilimsel önermedir. Doğrulanabilir önermeler olgulardan elde edilip tekrar olgularla denetlenebilen önermelerdir. Metafizik, estetik (sanat) ve etik (ahlak) önermeleri doğrulanamazlar. Çünkü bunlar olgusal içeriklere sahip değildir ve olgusal olarak denetlenemezler ve ispatlanamazlar.

Bu yaklaşım savunucuları, bilimi metafiziksel öğelerden ayıklamaya çalışmıştır. Bunu anlamlılık ve doğrulanabilirlik ölçütleriyle gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Bu yaklaşım ayrıca tümevarım metodunun kullanılmasını savunmuştur.

2. Etkinlik Olarak Bilim: Temsilcileri **Thomas Kuhn (1922–1996)** ve **S. Toulmin (1922–2009)**'dir.

Thomas Kuhn (1922–1996): Ona göre, "Bilim; bir etkinlik sürecidir; bu süreci yönlendiren olgular bilim insanlarının oluşturduğu topluluk ve onların çalışmalarıdır." Bilim ancak bu süreç incelemekle anlaşılabilir. Bu süreçteki tüm öğeler özellikle de bilim dışı öğeler incelenmelidir. Bu sürecin belirleyicisi olan bilim insanlarının psikolojisi, inançları, bakış açıları, içinde yaşadığı toplumların yapıları vb. etkenler çok önemlidir.

Bilimin bu süreci belirli adımlarla gerçekleşir. Bu süreç sürekli kendini yenileyerek tekrar eder. Bilim statik bir yapıda değildir. Yani bilim, kesintisiz akıp giden (sürekli ilerleyen) bir süreç değildir. Tam aksine bilim bir takım kesintilere, devrimci dönüşümlere uğrayarak ilerleyen bir etkinliktir. Kuhn bu süreçleri "Paradigma" kavramıyla açıklar.

Kuhn'a göre **bilimin oluşumu ve gelişimi bir paradigmadan diğer paradigmaya geçişle olanaklıdır.** Bu devrimsel bir etkinliktir. Sürekli ilerleyen bir bilim etkinliği yoktur. Bu bakımdan bilimin amacı bu paradigmaları oluşturan insan topluluğunu anlamaktır. **Paradigma (değerler dizisi),** belli bir bilim insanı topluluğunun kabul ettiği bir bakış açısı veya kuramsal çerçevedir. Bu kuramsal çerçeveyi; bilimsel kavram, yöntem ve bilimsel görüşler oluşturur. Her çağda ve toplumda var olan bir takım inanç ve değer kalıpları vardır. Bilim adamları genellikle bu kalıplar içinde etkinliklerini sürdürürler. İşte paradigma bilim adamlarının bilimsel araştırmalarını etkileyen toplumsal bir çerçevedir.

Paradigmalar hep çatışma içerisindedirler. Bu çatışmada galip gelenler ile bugünkü bilim oluşmuştur. Bu paradigmalar sonsuza dek varlıklarını sürdürmezler, zamanla terk edilebilirler ve yerine yenileri gelebilir. **Mesela;** Batlamyus'un yer merkezli sistemi bir paradigmaydı. Fakat bu yetersiz kalınca yerine Kopernik'in güneş merkezli sistemi geçmiştir.

S. Toulmin (1922-2009): Toulmin bilimi açıklamada Darwin'den etkilenmiştir. Toulmin'e göre güçlü teoriler ayakta kalarak varlığını sürdürür, zayıf teoriler ise yok olur. Bu akımların başarılı-başarısız olmaları bilim adamlarının başarılarına bağlıdır. Yani bilim, bilim adamlarının etkinliğine göre oluşur.

8.5.Klasik Görüş Açısından Bilim (Neopozitivizm)

- Bilim, nesnel gerçekliği (olguları) konu edinir ve bunlar hakkında bilgiler verir.
- Bütün bilimlere örnek olabilecek ideal bilim matematiktir.
- Bütün bilimler birbiriyle ilişkilidir ve tüm bilimler birbirine indirgenebilir (Comte'a göre sosyal fizik).
- Bilim, akla (mantığa) dayanan bir etkinliktir. Bilim adamı çalışmalarında her türlü önyargıdan arınmış olarak tamamen nesnel olmak zorundadır.
- Bilimsel açıklama nedenselliğe dayanır. Neden-sonuç ilişkisi kurulmadan bilimsel açıklama yapmak çok zordur.
- Bilimsel açıklamanın amacı, bilimsel yöntem kullanarak tek tek olaylardan hareketle tümevarımsal olarak genel yasalara varmaktır.
- Bilim, birikerek (kümülatif) sürekli ilerleyen bir sürece sahiptir. Bu süreçte yanlış bilgiler atılır, kalan doğru bilgilerle daha kapsamlı açıklamalar yapılır (Yani sonraki bilgiler, öncekileri kapsayan özelliktedir).
- Birikerek sürekli ilerleyen bu süreçte bilimin açıklayamayacağı hiçbir şey yoktur.

8.6. Bilimsel Bilginin Özellikleri

- Bilim **olgusaldır;** nesnel gerçekliğe dayanır.
- Bilim **objektiftir** (nesneldir).
- Bilim **akıl ilkelerine ve mantığa** dayalıdır.
- Bilim **birleştiricidir;** yani bilimsel yöntem ile farklı bilimlerin farklı alanlarda ulaştığı sonuçları belli kurallara indirgeyerek **birleştir**meye çalışır.
- Bilim **birikimli bir süreçtir;** yani yeni bilgiler daha önceki bilgiler üzerine inşa edilir.
- Bilim **evrenseldir;** yani insanlığın ortak mirasıdır. Herkes ve her toplum bilime katkıda bulunabilir. Bu nedenle bilim herhangi bir bireyin veya toplumun tekelinde değildir.
- Bilim **eleştireldir;** yani kuramlar ne kadar doğru görünse bile, karşıt görüşleri her zaman imkân dâhilindedir. Kendi içinde de eleştirel olmalıdır. Her zaman yanılma payı olduğu düşünülmelidir.
- Bilim **seçicidir;** yani sonsuz sayıdaki olgular içinde kendi amacına uygun olanları belirler ve açıklar.
- Bilim **genelleyicidir;** yani elde ettiği sonuçlar genel bir biçimde ifade edilir.

8.7. Bilimsel Yöntemin Özellikleri

- Problem tanımlanır.
- Probleme sebep olan nedenler bulunarak neden sonuç ilişkisi araştırılır. Yani gözlem yapılarak problemle ilgili bilgiler toplanır.
- Hipotezler (varsayımlar) kurulur.
- Hipotezlerden (varsayımlar) tümdengelimler yapılır ve bunlar deney ve gözlemlerle test edilir.
- Hipotezler doğrulanmışsa onlarla teori (kuram) oluşturulur.
- Hipotezler kesin doğruluğa sahipse (matematiksel olarak) genel yasalara ulaşılır.

8.8. Bilimsel Kuramın Özellikleri

Kuram bir ölçüde doğrulanmış, ama henüz bütünüyle kesinleşmemiş genel bir açıklamadır.

- Bilimsel kuram, bilimsel genellemeler ve açıklamalar ile bir sistem kurmaya çalışır.
- Mevcut olguları açıkladığı gibi sonradan olacaklar hakkında öndeyide bulunmayı sağlar.
- Kuramın önermeleri her zaman deney ve gözlemle denetlenebilir.
- Bilimsel kuramlar kesin değildirler. Yani zamanla değişebilirler. Mesela; Batlamyus'un kuramının yerini Kopernik'in kuramına bırakması gibi.
- Kuramlar evrensel değildirler, sınırlı varlık alanı ile ilgili genel açıklamalardır.

9. ÜNİTE - EĞİTİMİN FELSEFİ TEMELLERİ

9.1. Eğitim Felsefesi

Eğitim felsefesi; eğitime yön veren, amaçları şekillendiren ve eğitim uygulamalarına yol gösteren bir disiplindir.

Eğitim felsefesi; eğitimi bir bütün olarak ele alan ve kültürün vazgeçilmez bir öğesi biçiminde düşünen özenli, eleştirici ve yöntemli çalışmaların tümüdür.

Eğitim felsefesi; eğitim uygulamalarına yön veren bir disiplindir, çünkü eğitimde uygulama değeri olmayan bir fikir ve düşünce sistemi fazla anlam taşımaz. Bu yönü ile eğitim felsefesi eğitim uygulamalarını sürekli eleştirici bir yaklaşımla değerlendirmek, uygulamaların dayandığı teorik temelleri incelemek ve eğitim uygulamaları için ülke gerçekleri ve ihtiyaçları, toplumun, kültürün ve insanın niteliği ile tutarlı eğitim teorileri ortaya koymak durumundadır.

Eğitim felsefesi; eğitimin amaçlarını, kimin niçin eğitileceğini, ülkenin felsefesi ile tutarlı olarak koymak durumundadır. Bir ülke insanlarının hayat görüşleri, inançları ve değerleri eğitim amaçlarına yansır.

Eğitim felsefesi, epistemoloji (Bilgi felsefesi) den de yararlanır. Bilginin doğası, bilgi sisteminin yapısı, bilginin kaynakları ve bilginin geçerliği gibi epistemolojinin konusu olan sorunlarla eğitim programlarını hazırlayanlar yakından ilgilenmek durumundadır.

Eğitimle uğraşanlar felsefeden yararlanarak en azından felsefenin süzgecinden eğitimle ulaşmak istedikleri hedefleri ortaya koyar ve uygulamaları değerlendirmek için standartlar ve normlar formüle ederler. Her toplum kendi düşünce sistemini geliştirir.

Eğitim felsefesinde ortaya konan eğitimle ilgili düşünce kuramları normal felsefeden esinlenen yaklaşımlardır. Eğitim felsefesi de (felsefe gibi) eğitimi; bütün unsurları doğrudan ve dolaylı ilgili olduğu bütün alanları dikkate alarak bir bütün olarak kavramlaştırmak durumundadır.

9.2. Eğitim Felsefesinin İşlevleri

1-) Eğitimin felsefesi eğitimin hedeflerinin seçiminde, hedeflerin topluma, bireye uygunluk derecesinin tayin edilmesini ve hedefler arasındaki tutarlılığın kontrol edilmesini sağlar.

2-) Eğitim felsefesi eğitimin amaçlarının saptanmasında toplumun özelliklerinin, bireyin ihtiyaçlarının ve "konu alanı" gereklerinin hangi yönlerine ağırlık verileceğinin belirlenmesinde etkin rol oynar.

3-) Eğitim felsefesi, eğitim bilimleri ve eğitimle ilgili diğer bilimlerin bulgularını bütünleştirerek eğitim uygulamalarına çok yönlülüğü, geniş açıdan bakmayı getirir.

4-) Eğitim felsefesi öğrenme kuramlarını geniş bir perspektif içinde inceleyip çeşitli kuramların deneysel çalışmalarla ortaya konan bulgularını bütünleştirir. Eğitimci ve öğretmenlere değişik durumlar için çeşitli alternatifler ortaya koyar.

5-) Eğitim, insanın bütün yaşam süresi ve faaliyet alanlarıyla ilgilidir. Bunlar arasında anlamlı bağ kurulması, geçmişle bugün arasında sağlıklı bir bütünlüğün oluşturulması felsefi çalışmalarla mümkün olabilir.

6-) Eğitim felsefesi bir başka fonksiyonu hâlihazır eğitim faaliyetlerinin dayandığı teorik temelleri incelemek ve bunları eleştirmektir. Eğitimciler, sıkı sıkıya bağlandıkları ve en iyisi saydıkları uygulamaların temelindeki kuramsal dayanakların sağlamlığını ancak felsefi bir yaklaşımla ortaya koyabilir ve çözebilirler.

7-) Eğitim felsefesi, eğitim kuramlarının geliştirilmesi ile uğraşır.

8-) Bilimsel bilgiler ile uygulama sonuçlarını birleştirerek ülkenin toplumsal, kültürel, ekonomik yapısı ve değerleriyle tutarlı kuramlar geliştirme eğitim felsefesinin en önemli fonksiyonlarından biridir.

9-) Eğitim felsefesi eğitimci ve öğretmenin eğitimi bütün yönleriyle görmesine yardım eder.

9.3. Eğitim Felsefelerini Etkileyen Akımlar

a) İdealizm (Ülkücülük): Evreni ve gerçeği arama da "ruh, zihin, düşünce" gibi kavramları temele alan ve gerçeğin temeline bunları yerleştiren akımdır. Yani madde gerçek değildir, gerçek olan ideadır (düşüne). Deney ve gözlem gibi bilimsel yöntemler bizi gerçeğe götürmeyebilir. Çünkü deney ve gözlem metotları maddeye karşı yapılır. Oysa madde gerçek değildir, bunun için deney ve gözlem sonuçları güvenilmezdir. Gerçeğe ve doğruya ancak **düşünce ve sezgiyle ulaşılabilir.** Gerçek ise **değişmez yani mutlak bir yapıya sahiptir** ve akılda mevcuttur; yani tüm bilgilerimiz doğuştan gelir. Bir **bilginin doğruluğu diğer bilgilerle *tutarlılığına*** bağlıdır.

Toplum ve onun değerleri çok sayıda aklın ürünüdür ve gerçeğe yakın olma ihtimalleri daha yüksektir. Bu nedenle okulda öğrencilere kültürel mirası oluşturan değerler ve bu değerlerle nasıl yaşayacağı öğretilmelidir. Bunun için de **klasik eserlerin okutulmasına öncelik verilmelidir.** Çünkü klasik eserler, herkesçe kabul edilmiş değerleri barındıran mutlaka bilgiye en yakın unsurları içerir.

www.egitimhane.com

İdealizme göre insanın kendisini gerçekleştirmesi ve kişisel gelişim en değerli şeydir. İdealizm anlayışında **evrensel doğrular ve değerler vardır,** bunları aktaracak olan ve model olan **öğretmen önemlidir.** En etkili öğretme yöntemleri anlatma, tartışma (sokratik yöntem) ve benzetimdir. Eğitim, ruhu iyiye çevirme işidir. En iyi eğitim anlayışı **öğrencilere seçme özgürlüğü veren liberal eğitim**dir. **Esasicilik** ve **daimicilik** eğitim felsefelerini etkilemiştir.

b) Realizm (Gerçekçilik): İdealizme tepki olarak ortaya çıkmıştır. Evreni, doğayı madde ve somut olarak var olanlarla açıklar. Gerçek maddeseldir. Gerçeklik insan zihninden bağımsızdır. Nesneler, insanın dışında ve duyu deneyiminden bağımsız olarak vardırlar. Bir bilginin doğruluğu, dile getirdiği nesne ya da olgunun var olmasına bağlıdır. **Kişisel tecrübeler (deneyimler) ve bilimsel yöntem (deney, gözlem) ön plandadır.**

Realistler; **insanın yalnız akıl yönünden eğitimi**ne önem vermişler, ruhsal ve sosyal yanlarını yok saymışlardır. **Çocuğun ilgi ve isteklerini eğitimde göz ardı etmiş**lerdir. Bu eğitimde **ezber ön plana çıkarken** çocuğun iradesi reddedilmiştir. Öğrenci, gerçeği hedeflemesi beklenen bireydir. Öğretmen öğrencilere hem bilgi kazandırmalı hem de bu bilgilerin uygulamasını göstermelidir. Tüm bilgilerimiz sonradan kazanılır. **Esasicilik** ve **daimicilik** eğitim felsefelerini etkilemiştir.

c) Pragmatizm (Faydacılık): İnsanın işine yarayan şeylerin gerçek ve doğru olduğunu savunan felsefi görüştür. Eğitimin başlıca amacı insan hayatını kalite yönünden yükseltmektir. Eğitimin çıkış noktası konu değil, **birey**dir. Öğrenme ise problem çözme esnasında gerçekleşir. Öğrenme (yani bilgi) yaşantı ürünüdür. Bireyin tüm yaşamı bir bütün olduğundan **eğitim yaşamın ta kendisidir. Bireysel özellikler** ve **çocuğun etkin katılımı önemlidir. Öğretmen yol gösterici olmalıdır.** Dünya sürekli değişmektedir; **gerçeklik sürekli değişir** ve **değerlerde görecelidir.** Eğitimde **demokratik** ortam önemlidir. **İlerlemecilik** ve **yeniden kurmacılık** eğitim felsefelerini etkiledi.

d) Egzistansiyalizm (Varoluşçuluk): İnsan her şeyden daha önemlidir. İnsan kendi kararlarını kendi vermelidir. İnsan kendi davranışlarının ürünüdür; o kendi kendini var eder. Okul ve programlar öğrencilerin özgürlüklerini kısıtlar; eğitimin amacı bu özgürlüklerin artmasıdır. **Her öğrencinin, kendi değerler sistemini özgürce ve zorlama olmaksızın** geliştirmesine izin verilmeli ve yardımcı olunmalıdır.

Her türlü ahlak sistemi kaldırılmalı, kişi serbest bırakılmalı, seçimini serbest olarak yapabilmelidir. **Her türlü meslek eğitimine karşıdır,** kişilerin ne olacağını okul belirlememelidir.

Eğitimde program ve öğretmenden daha önemli olan öğrencidir. Varoluşçu öğretmen; yardıma gereksinim duyan, öğrencinin yardımına koşan ve kişiliğin geliştirilmesine yardım etme zorunluluğunda olan bir kişidir. Hümanist eğitimi etkilemiştir.

e) Hümanizm (İnsancıl): 14. yüzyılda doğan bu görüş, **insanlık sevgisini,** insanın yüceliğini, amaç ve olgunluk sayan bir öğretidir. Bu görüş, Rönesans'la yeniden filizlenen, öğrenme ve zihinsel etkinliklere olan eğilimi göstermektedir. İnsancıl görüş, gerçeğin yapısında ruhsal ve ideal değerlere yer verir. Bu değerler ise, insanların tarihsel süreç içinde oluşturdukları **büyük ve klasik eserler**de bulunmaktadır.

f) Natüralizm (Doğacı): Karşı karşıya geldiği **her olayı doğa yasalarına indirgeyerek** ele alan bir görüştür. **Dil ve edebiyatın yapay olduğunu,** bu nedenle eğitime temel oluşturamayacağını savunurlar. Ancak **fen bilimlerinin eğitime temel kaynak olabileceğini savunurlar.** Natüralistlere göre gerçek doğadır ve insan doğanın bir parçası olarak doğal bir varlıktır. Eğitim de bireyin doğasına uygun olmalıdır. **Eğitim programları birey merkezli olmalıdır.** Çocuk yetişkin oluncaya kadar hiçbir ahlaki değer ve inanç verilmemelidir.

9.4. Başlıca Eğitim Felsefesi Akımları

a) Daimicilik (Değişmezcilik): Önemli temsilcileri; Robert Hutchins, Jakaze Martin. Bu akımın temelinde **"Klasik realizm"** yatar. Bu eğitim görüşünü idealistlerin birçoğu da destekler.

Eğitim sağlam ve doğru karakterli insanlar yetiştirmelidir. İnsan doğasının en önemli yanı akıldır. Bu nedenle, **eğitimde insan zihninin gelişmesine (entelektüel eğitime) önem verilmesi gerekir.** Üstün zekâlı ve elit bireyler iyi yetiştirilmelidir. Maddi ve manevi öğeler birlikte verilmelidir. Sokratik yöntem kullanılır. **Bilgi mutlaktır ve değişmezdir.** Bu nedenle sabit program anlayışı benimsenir. **Öğretmen alanının uzmanıdır.**

Temel ilkeleri şunlardır:

- **İnsanın doğası ve ahlaki ilkeler değişmezdir** (idealizm etkisi). Bunun için insan doğası gibi, **eğitiminde hedefleri ve temel ilkeleri evrensel bir nitelikte (değişmez bir nitelikte) olmalıdır.** Yani eğitim de **evrensel nitelikteki belli gerçeklere** göre şekillendirilmelidir. İnsanlar da bu değişmeyen ilkelere göre yetiştirilmelidir.
- İnsanı tanımlayan en karakteristik niteliği rasyonelliği/aklı olup (düşünebilir olması), eğitimin temel hedefi de bu özelliği geliştirmek olmalıdır **(entelektüel eğitime önem verilmelidir).**

- İnsan doğasının evrenselliği ve insan aklının en iyi ve en güzel eserleri klasik yapıtlarda örneklendirilmiştir. **Eğitimde klasik yapıtlara ağırlık verilmelidir.**
- Akıl önemlidir. **Akılla her doğru bulunabilir.** Tüm doğrular akılda doğuştan vardır (idealizm).
- **Eğitim, hayata hazırlanmaktır.** Okullar hiçbir zaman gerçek hayatın bir kopyası veya benzeri olamaz. **Okulun temel işlevi; insan zihnini geliştirmek,** ahlak gelişimini sağlamak ve **kültürü etkili bir şekilde yeni kuşaklara aktarmaktır.**
- Öğrencilere **her zaman her yerde ve her yaşta geçerli bilgi ve değerler kazandırılmalıdır.** Çünkü öğrencilere dünyanın hem manevi hem de maddi gerçeklerini öğretecek bilgiler vermek gerekir. Bu bilgiler beşeri (sosyal) bilimler, matematik, felsefe, mantıkta bulunur.
- İş ve meslek eğitimi meslek sahiplerine bırakılmalıdır.
- **Eğitim programı konu merkezlidir ve öğretmen alanının uzmanıdır.**

b) Esasicilik (Essentializm-Özcülük): Esasicilik, 1938 yılında ABD'de ortaya çıkmıştır. Önemli temsilcileri; Bagley ve Bestar'dir. İdealizmden ve Realizmden etkilenmiştir. **İlerlemecilik akımına karşıdır.** İlerlemecileri öğrenciye verdikleri aşırı serbestlikten, programda öğrenci ilgisine verdikleri aşırı önemden ve okulda olması gereken sıkı çalışma, çaba harcama ve disiplin gibi olguları ihtimal etmelerinden dolayı eleştirirler. **Disiplini ön planda alan bir eğitim anlayı**şını savunur. Bu yaklaşım **öğrencinin ilgi ve yeteneklerini göz önüne almaz.**

Esasicilik bütün eğitilmiş insanların bilmeleri gereken belirli öğeleri eğitimin merkezine almayı öneren bir görüştür. Geçmişten gelen temel bilgi ve değerlerin önemli yanları korunup yeni kuşaklara aktarılırsa, yeni kuşaklar için geçmişin başarıları üstüne daha olumlu bir uygarlık yaratılabilir.

Temel ilkeleri şunlardır:

- **İnsan aklı doğuştan boştur.**
- **Geleneksel değerlerin yaygın bir şekilde öğretimi vardır** ve geleneksel yöntemleri kullanır (soyut düşünme, alıştırma/tekrar, okuma ve ezberleme yöntemleri).
- Öğrenmenin doğasında çok sıkı çalışma ve çoğu zaman zorlama vardır. **Eğitim; belli bir disiplin içinde zorlu bir çalışma sürecini gerektirir.** Bunu sağlamak için öğrenciye kendini disipline etme öğretilmelidir. Kurallara uymayan öğrenciler cezalandırılır.
- **Öğretmen otoritesi**nin sınıfta yeniden oturtulmasını savunurlar **(Öğretmen merkezli eğitim).**
- Programların teorik dersleri, matematik, fen, dil, tarih, edebiyat.
- **Eğitim sürecinin özünü, konu alanının çok iyi özümsenmesi oluşturur.**
- Temel yetenekleri ve bilgileri en iyi şekilde öğretmek ve geliştirmek için, **öğretmen hem konusunda, hem de öğretiminde uzman olmalıdır**. Ayrıca **öğretmen kültürün de temsilcisi ve koruyucusu olmalıdır.**
- **Öğrenci ne istediğini bilmez, bu nedenle eğitim ve öğretimde girişim öğrenciden çok öğretmende olmalıdır.** Öğrencinin potansiyelini tam olarak gerçekleştirebilmesi için, öğretmenlerin rehberliğine ve yetişkinlerin kontrolüne ihtiyacı vardır.
- Okulun eğitimsel işlevinin (**mesleğe ve vatandaşlığa bir hazırlıktır**) korunması gerektiği savunulur.
- **Eğitim programı anlayışı konu merkezlidir.**

Uyarı: Türkiye'de **2005 öncesi** eğitim programları Esasiciliğe göre hazırlanmıştı.

c) İlerlemecilik (Deneyci Görüş): Önemli temsilcileri; William James ve John Dewey'dir. 20.yy'da demokrasinin gelişmesiyle ortaya çıkmıştır. İlerlemecilik, pragmatik felsefenin eğitime uygulanışıdır.

İlerlemecilik geleneksel eğitimin aşırı şekilciliğine, değişmezliğine (Daimicilik), sıkı disiplin anlayışına, pasif öğretime (Esasicilik) karşıdır. Eğitim bir süreçtir ve sürekli kendini yeniler. Bu yüzden eğitim, sürekli değişen hayatı öğretmelidir. Eğitilmiş kişi hayata uyan değil hayata yön veren, onu geliştiren kişidir.

İlerlemecilik, çocuğun ilgilerine yönelmekle, özel problemlerinin çözümünden hareket etmekle her çocuğun kendi hayatını kendisinin kurmasını amaçlamaktadır. Öğretmen rehber rolündedir. Öğrenciler demokratik kurallara göre grup çalışması ve iş birliği yaparlar. Öğrencilerin öğrendiklerini kullanabilmeleri, eleştirici ve problem çözücü bir düşünceye sahip olmaları esastır. Bu akım bilişsel psikoloji ve yapılandırmacı yaklaşım etkisindedir.

Temel ilkeleri şunlardır:

- Eğitimde **öğrenci merkeze alınmalıdır** ve eğitimde **aktif olmalıdır.**
- Eğitim programlarında **öğrencinin ilgi ve ihtiyaçları merkeze alınmalıdır.**
- Eğitimde **problem çözme yöntemi esas alınmalı** ve **uygulamalara ağırlık verilmelidir.** Çünkü öğrenme yaşantı yoluyla gerçekleşir.
- **Eğitim bir ürün değil süreçtir ve sürekli kendini yeniler.**

- Bilgi öğretenden öğrenene doğrudan aktarılmaz, bunun yerine **öğrenci bilgiyi kendisi yapılandırılmalıdır ve kendi deneyimleriyle** (birincil veri kaynakları) **bilgiyi özümsemelidir.**
- **Okul yaşama hazırlıktan öte yaşamın ta kendisi olmalıdır.**
- **Öğretmenin görevi yönetmek değil rehberlik etmektir.** Çocuklar kendi gelişimlerini kendileri planlamalı, öğretmen bu konuda öğrencilere rehberlik etmelidir.
- **Okul öğrencileri yarıştırmamalı, işbirliği içinde çalışmalarını sağlamalıdır.** Eğitimde işbirliği yaparak öğrenme, yarışmadan daha değerlidir. Bu yüzden sosyal amaçlar birey için önemlidir.
- **Demokratik eğitim ortamı sağlanmalıdır.** Okul ortamında öğrencilerin kendi kendilerini yönetmelerine ve katılımcı olmalarına ortam hazırlanmalıdır.

Uyarı: Yeni eğitim programları ağırlıklı olarak İlerlemecilik eğitim felsefesine dayalı olarak hazırlanmıştır.

d) Yeniden Kurmacılık (Yeniden yapılandırmacı görüş): İlerlemecilik eğitim akımının devamı niteliğindedir. Fakat ilerlemecilerden farklı olarak ***öğrenen merkezli eğitim anlayışı yerine toplum merkezli eğitim anlayışı***nı savunurlar. Temelde pragmatik felsefeye ve kısmen de varoluşçuluk felsefesine dayanır. Fikir babası T. Brameid, temsilcileri J. Dewey, Bergson'dur. Bu akımın önemli özelliği, **eğitim sayesinde toplumun yeniden inşa edileceğine inanılma**sıdır. Bu akım bilişsel psikoloji ve yapılandırmacı yaklaşım etkisindedir. Ülkemizde **köy enstitüleri**nin programları yeniden kurmacılık felsefesine uygun olarak hazırlandığı söylenebilir.

Temel ilkeleri şunlardır:

- **Eğitimin amacı toplumu yeniden düzenlemek ve toplumda gerçek demokrasiyi** yerleştirmektir. Eğitim sosyal bir reform gerçekleştirmelidir.
- **Toplumu değiştirmede (reformun yapılmasında) temel sorumluluk okullardadır ve** toplumsal **değişimde (reformda) en önemli görev öğretmenlerindir.**
- **Demokratik sınıf ortamı**nı ve **eğitimde fırsat eşitliği**ni sağlamayı hedefler.
- Temel felsefesi; "Yarın ölecekmiş gibi bugünü yaşa".
- **Eğitim programı anlayışı sorun merkezlidir.**
- Eğitim programları eşitlik, çevre kirliliği, etnik-dini sorunlar ve sağlık gibi çözülemeyen konular üzerine çalışılmalı ve çözüm yolu aranmalıdır. Yani eğitim sürecinde uygulamalara ağırlık verilmelidir.

Uyarılar: - Esasicilik ve daimicilikte konular önemlidir. Fakat daimicilikte değişmeyen konular önemliyken esasicilikte temel bilgiler önemlidir ve konular değişebilmektedir.

- İlerlemecilik ve yeniden kurmacılık felsefelerinin her ikisinde de birey önemlidir. Fakat ilerlemecilikte bireyin ihtiyaçları ön plandayken yeniden kurmacılıkta bireylerin oluşturduğu toplumun kendisi, toplumsal ihtiyaçlar ve toplumsal özgürlük önemlidir.

e) Politeknik: Politeknik sözcüğü "çok yönlü teknik ve beceri" demektir. Politeknik eğitim, diyalektik materyalist felsefeye dayanan bu anlayış genelde reel sosyalist ülkelerde uygulama olanak bulmuştur. Temsilcileri Diderot, Holbach,Marks ve Engels'tir.

Politeknik eğitimin genel amacı insanlar arasında barışı, kardeşliği ve adaleti sağlayarak sömürüye son verilmesine katkı sağlamaktır.

Marks ve Engels'e **göre insanın çok yönlü gelişmesi sağlanması temel amaç olmalı**dır. Bu görüşe bağlı kalınarak politeknik eğitimle bireyin zihinsel ve bedensel çalışmalarının birleştirilmesi gerekmektedir. Kapitalist sistemde bunun sağlanması olanaklı değildir. Sosyalist sistemle kuram uygulama bütünlüğü içinde öğretim ile eğitimin bütünleştirilmesine çalışılmıştır. Politeknik eğitime göre öğretim programının amaçları, insanları çok yönlü yetiştirerek doğaya egemen olunması üretici güçlerin gelişiminin sağlanmasıdır.

Politeknik eğitimde **konu ve içerik;** bireyleri, sosyalist politik ve ahlaki inanışlarla uyumlu, geniş perspektifte yetenekli, dengeli kişilik özelliklerine sahip, çok yönlü yetiştirmeye yönelik olmalıdır.

Politeknik eğitimde **öğretim ilke ve yöntemleri** konusunda çok yönlü tekniklerin uygulanması genel esastır. Diyalektik yöntemin öğretilmesi bir zorunluluktur. Üretim için uygulamaya ağırlık verilmelidir.

Politeknik eğitimde **ölçme ve değerlendirme** boyutunda öğrencinin diyalektik akıl yürütmeyi kullanıp kullanmadığı belirlenir. Bireyin üretime katkısı, kuram ve uygulamadaki başarısı, kolektif çalışma gücü ve sosyalist görüşü benimseme ve savunma derecesi başlıca değerlendirme ölçütleridir.

Politeknik eğitimde **öğretmen** ideolojik ve kurumsal liderlik özelliklerine sahip olmalı, toplumsal önderlik yapmalı, ustalık ve beceriklilik örneği göstermeli ve üretim yöneticisi olmalıdır. Politeknik eğitimde **öğrencinin** üretimin odağında olması ve çok yönlü gelişmesi amaçlanır.

Politeknik eğitimde, kamusal ve parasız eğitim verilmesi esastır. **"Eğitim üretim içindir"** anlayışına dayalı olarak okul bir üretim merkezi işlevi görmektedir. Ceza eğitici nitelik taşımalıdır.

Politeknik anlayış daha sonraları Batı ve Doğu toplumlarda destek bulmuştur. Ancak bu uygulamalar Marksist uygulamalar değildir. Kapitalist toplumlardaki politeknik eğitimler, genelde uygulama ağırlıklı eğitim süreçleri ile iş yaşamına benzetilmiş ortamlarda iş eğitimi odaklı eğitim etkinlerini kapsamaktadır.

Temel ilkeleri şunlardır:

- Uygulama ve kuram arasındaki bütünlük sağlanmalıdır.
- Okul bir endüstri kurumu gibi üretim merkezi olmalıdır.
- Kolektif bilincin oluşturulması için birlikte çalışma ve üretimde bulunma etkinliklerine yer verilmelidir.
- Kişilik eğitimi önemsenmelidir.
- Diyalektik akıl yürütme öğretilmelidir.
- İdeolojik eğitim yapılmalıdır.
- Beden ve sanat eğitimi yapılmalıdır.
- Ölçme ve değerlendirme öğrencinin diyalektik akıl yürütmenin kullanıp kullanmadığının, üretime katkısı, kolektif çalışma gücü ve topluma katkısı gibi konuları içermelidir.

9.5 Eğitim – Felsefe İlişkisi

Felsefe ile eğitim arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Felsefe eğitim için bir nitelik ve değerler sistemi geliştirirken; Eğitim de bunların nasıl elde edileceğini, insanlara nasıl kazandırılacağını amaç edinen bir etkinlikler alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Felsefenin de eğitimin de temelinde insan vardır. İnsanla ilişkili sorunlar ve bunların çözümleri her ikisinin de uğraş alanları içinde yer alır.

Eğitimin amaçları, içeriği, öğretim yöntemleri de benimsenen felsefeye göre biçimlenmektedir. Eğitimi kendine meslek olarak seçen bir insan, eğitim alanına yönelik bilgilerini bilimsel gerçeklere dayandırır ve bilimsel bulgulardan elde eder. Bu nedenle eğitimcinin eğitim felsefesi, genelde uzun bir süreç içinde gelişen bir meslek eğitimi sonucunda oluşur.

Bunun yanında, eğitimcilik mesleğinin gereklerini yerine getirmek için çaba göstermekte olan bir meslek adamı kendini sürekli geliştirip yeni bilgiler de edinmeyi sürdürecektir. Böylece, bilimsel verilere dayandırdığı görüşlerini felsefe kuramlarıyla destekleyerek eğitimin felsefi temellerinden önemli bir güç ve yarar elde edecektir.

Eğitime felsefi yönden yaklaşım, eğitimle ilgili çeşitli uygulamaların doğru yönlendirilip değerlendirilmesine ve eleştirilmesine önemli ölçüde yardım eder. Bu da, geleceğe yönelik eğitim etkinliklerinin daha nitelikli bir temele yerleştirilmesi açısından gereklidir.

Genel felsefede, bir yandan değişik felsefe akımları gelişirken, öte yandan da bu akımların doğurgularının eğitime yansımaları sonucu, eğitim felsefelerinin geliştiği görülmüştür. Felsefe, kişinin doğaya bakış açısını nasıl etkilediyse, Eğitim Felsefesi de kişinin eğitim olgularına bakış açısını etkileyerek eğitimin bir "bütün" olarak kavranmasına olanak sağlamıştır. Eğitim Felsefesi, en yalın anlamıyla, **eğitim düşüncesi ve ülküsü çevresinde ortaya çıkan tüm sorunların felsefi bir biçimde ele alınması, incelenmesi, değerlendirilmesi, eleştirilmesidir.** Bu da eğitimi her yönden daha da aydınlatma, yönlendirme ve belirginleştirme demektir.

Eğitim Felsefesi, eğitime yön veren amaçları biçimlendiren ve eğitim uygulamalarına yol gösteren bir disiplin ya da sistemli düşünce ve kavramlar bütünüdür. Bu nedenle, Eğitim Felsefesi eğitim çalışmalarını yönlendirir ve insanların hangi amaçlar için nasıl yetiştirileceği konusunda yol gösterir. Bu yönü ile eğitime büyük destek sağlamış olan felsefe, böylece, Eğitim Felsefesi disiplinin doğup gelişmesiyle, eğitim uygulamalarını sürekli eleştirici bir yaklaşımla değerlendirme yoluna gitmiş; uygulamaların dayandığı kuramsal temelleri de inceleyerek ülke gerçekleri ve gereksinimleri doğrultusunda toplumun, kültürün ve insanın niteliği ile tutarlı eğitim kuramları geliştirmeye çaba göstermiştir.

Brauner ve Burns'a göre eğitim, felsefeden ayrıldığında, yanında köpeği olmadığı zaman yolunu yitiren görme engellinin durumuna düşer. Bu anlamda, felsefe ve eğitim birlikte yürür, karşılıklı olarak birbirilerini oluşturur, birbirilerinin süreç ve ürünü olurlar.

Eğitim felsefesinin öğretmene, eğitimi bütün yönleriyle görmesi konusunda yardım ettiğine ilişkin bir görüş birliği bulunmaktadır. Bunun yanında, eğitim felsefesinden beklenen bir başka görev de, eğitimin ne olması gerektiği ülküsünü işlemektir. Eğitsel uğraşların dayandığı kuramları, eleştirel bir yöntemle incelemek ve uygulamalarda giderek daha iyi, daha istendik, gereksinimlere, daha uygun eğitsel yaklaşımlara olanak hazırlamak yine eğitim felsefesinin başlıca görevleri arasındadır. Ayrıca, felsefenin eğitim üzerindeki etkilerini iyi bilen bir öğretmenin, öğretmenlik mesleğinin gereklerini daha iyi yerine getirebileceğini de belirtmek gerekir.

10. ÜNİTE – ÇAĞDAŞ FELSEFE AKIMLARI

19. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar ortaya çıkan ve gelişen felsefe akımları çağdaş felsefe akımları olarak nitelendirilir.

10.1. Analitik Felsefe (Çözümleyici Felsefe)

Analitik felsefe, pozitivizmin 20. yy. da çağdaş bir görünüm almış şeklidir. Bu akım Neopozitivizm veya Viyana Okulu olarak da bilinir. Analitik felsefeye göre felsefenin görevi dilsel ya da mantıksal analizdir (çözümlemedir). Bilimden yana tutum alıp metafiziğe karşı duran bu akım, belli oranda realizmi savunur.

Analitik felsefeye göre felsefe varlık, değer ve Tanrı üstüne doğruluğu test edilemeyen görüşler öne sürmemelidir. Felsefenin görevi dildeki kavramları çözümlemektir. Dildeki kavramlar çözümlendiği takdirde kafa karışıklığı yaratan geleneksel felsefe problemleri de çözümlenebilir. Önde gelen temsilcileri George Edward Moore, Bertrand Russell, Gattlob Frege, Ludwig **Wittgenstein,** Rudolph Carnap, Hans Reichenbach.

10.2. Yorumsamacılık (Hermenuitik)

Felsefe tarihi boyunca yorumsamacılık denilen yaklaşım çeşitli biçimlerde ortaya çıkmış ve çok eski bir düşünme geleneği olmakla birlikte, asıl olarak Schleiermacher, Dilthey, **Gadamer**'ın katkılarıyla belirginlik kazanmış bir 20. Yüzyıl düşüncesidir.

Yorumsamacılık, anlam ve anlamlandırma meseleleri noktasında önceliği yorumlayıcıya veren bir yaklaşım gösterir. Genel olarak metin bilimi ya da metin okuması şeklinde anlaşılmış olsa da (kutsal metinlerin anlaşılması ve açıklanması), yorumsamacılık, 19.yüzyılın sonlarından itibaren bir felsefe eğilimi olarak sahneye çıkmıştır.

10.3. Fenomenoloji

Kurucusu Edmund Husserl olan felsefe geleneğidir. 20. yüzyılın tüm felsefi gelişmesini etkilemiş, özne ve bilgi konularında geleneksel felsefe eğilimlerinin dışında bir yaklaşım biçimi geliştirmeye yönelmiştir. "Askıya alma" ve "fenomenolojik indirgeme" olarak adlandırılan ikili bir işlemle fenomenoloji, Kant'ın bilgi alanının dışında bıraktığı gerçekliğin bilinebilir olduğunu öne sürmüş, kendi epistemolojik konumunu bu anlamda öteki felsefelerden üstün tutmaya çalışmıştır.

Fenomenoloji felsefesinde Hegel etkisi görülür ve bir akım olarak kendisi de öncelikle varoluşçu felsefeyi, daha sonrada tüm postmodern felsefe tartışmalarını etkilemiştir. Martin Heidegger, Maurice-Merlaue Ponty, Jean-Paul Sartre gibi aynı zamanda varoluşçu felsefenin öncüleri olarak kabul edilen filozoflar, fenomenolojik felsefenin temsilcileri de sayılırlar.

10.4. Yapısalcılık

Yapısalcılık, bir felsefe akımı olarak Yapısalcı Dilbilim ve onun öncüsü Ferdinand De Sausseure'den kaynaklanır. Felsefe tarihi içindeki önemli dönüşümlerin kaynaklarından birisi olmuştur. Bilgi, özne, tarih, dil, benlik, bilinç, toplum vb. bütün teorik kavramlara ilişkin farklı bir perspektif ortaya koymuş ve kendisinden sonra Postyapısalcılık olarak bilinen gelişmenin öncüsü olmuştur. Claude Levi-Strauss, Althusser gibi isimlerle anılır.

10.5. Postyapısalcı Felsefe

Özellikle Fransa'da yapısalcılıktan sonra gelişmiş olan ve kaynağında yapısalcılık, fenomenoloji, varoluşçuluk, Nietzscheci felsefe gibi felsefe geleneklerinin bulunduğu, köklü düşünce ve felsefe eleştirisiyle birlikte kendini gösteren felsefe geleneği postyapısalcı felsefe olarak adlandırılmaktadır.

Aydınlanma Çağı felsefesi başta olmak üzere, tüm Batı felsefesi tarihine eleştirel bir yönelim gösteren, her tür özcü, ikici (düalist), akıl-merkezci yaklaşımı sorgulayan bir felsefi tutum söz konusudur. Başlıca temsilcileri Michel Foucault, Jacques Derrida, Ernesto Laclau, Jean Baudrillard, Julia Kristeva, Gilles Deleuze gibi isimlerdir.

10.6. Postmodern Felsefe

Postmodern felsefe, modern düşüncenin ya da başka bir değişle aydınlanmacılıktan gelen zihniyet yapısının temelleri bakımından sorgulanması ve genel olarak yadsınması biçiminde ortaya çıkan felsefe eğilimi olarak adlandırılabilir. Postmodern felsefenin soruşturması yalnızca modern düşünceyle sınırlı kalmaz, bir bütün felsefe tarihini hedefler.

Postmodern felsefe olarak addedilen felsefeler, genel bir eğilim olarak, özcülük, temelcilik, gerçekçilik, nesnellik, öznelik, düalizm gibi modern felsefede doruğuna ulaşmış olan temel felsefi nosyonları kuşkuyla karşılar ve yadsır. Bu yaklaşım, Jacques Derrida gibi düşünürlerde görüldüğü üzere, Platon'dan beri süregelen ve Modernizmde doruğuna ulaşan metafiziksel felsefeyi sonlandırmaya yönelir.

10.7. Eleştirel Realizm

Eleştirel realizm, özellikle realizmin kuramsal sınırlılıklarını ve sorunları aşarak yeniden değerlendirme yönelimidir. Özellikle bilim felsefesi alanında söz sahibi olarak ortaya çıkar. Klasik realizmde bilimin, empirik olguların gözlemlenmesine indirgenmesinden kaynaklanan sınırlılıkları eleştirel realizm yaklaşımıyla aşılmaya çalışılır. Nicolai Hartmann bu akımın temsilcilerinden sayılır. Ayrıca en eski felsefi anlamında realizm, fikirlerin gerçekliğine inanmak anlamına geldiğinden, eleştirel realizm bu anlamda da bir ayrım koyar.

Eleştirel realizm, buna göre, hem dünyanın gerçekliğini hem de yapısal mekanizmaları kabul eder. Ontolojik anlamda dünyadaki şeyler ya da varlıklar onu tasavvur eden bilinçten bağımsız olarak vardır. Realizm ve eleştirel realizm felsefe, bilim, edebiyat eleştirisi gibi alanlarda farklı boyut ve katmanlarda karşımıza çıkar. Fikirlerin gerçekliğine inanmak şeklindeki realizmin felsefi anlamından edebiyattaki realizmin gerçekcilik olarak anlaşılması bu anlam farklarını gösterir. Georg Lukacs'ın tanımlamasına göre edebiyatta realizm, edebiyatın realitenin/gerçekliğin bir yansıması olduğu fikrinden hareket eder. Bilim felsefesi alanında da realizmin gerçekcilik şeklinde anlaşılması söz konusudur. Bu noktada eleştirel realizmin ya da gerçekciligin en önemli ismi Roy Bhaskar'dır. Felsefi anlamda eleştirel realistler Bhaskar'ın öncü açılımlarını değerlendirmişlerdir. Andrew Sayer bu felsefi akımın başka bir önemli ismidir.

10.8. Eleştirel Rasyonalizm

20. yüzyıl, özellikle ikinci yarısından itibaren akla yönelik kuşkular, itirazlar ve yadsıyışlar yüzyılı olmakla birlikte, birçok önemli filozof akıl savunuları yapmaya çalışır. Bunların önemli bir bölümü, bilinen anlamda akıl ve akılcılık savunusunu değil, kendileri de sorguladıkları eleştirel bir akılcılık anlayışı geliştirirler. Habermas örneğin, Adorno ve Horkheimer'de görülen araçsal akıl eleştirisinin çok fazla genelleştirilmesine ve bir bütün aklın araçsal akla indirgenmesine karşıdır. Kendisi de akılcılığı eleştirmekte, fakat yine de akıla bir pay bırakmaktadır.

Öte yandan eleştirel rasyonalizm denilince ilk akla gelen isim bilim felsefecisi Karl Popperdir. Öğrencisi Karl Feyerabend tarafından görüşleri yoğun eleştirilere maruz kalıp "Akla Veda" denilmeden önce Popper, eleştirel bir rasyonalizm yöntemi geliştirmeye çalışmıştır. Popper'in eleştirel rasyonalizme dayanan bilim felsefesi, temelde kesin doğrular anlamında bilimsel bilgilere ulaşmayı mümkün görür.

10.9. Eleştirel Teori

Adorno, Horkheimer ve Habermas Frankfurt Okulunun teorik ve felsefi konumunu gösteren adlandırma. Theodor W. Adorno, Max Horkheimer, Jürgen Habermas, Walter Benjamin okulun en tanıdık simalarıdır. Bu düşünürler Marksizm içinde yer almaktadırlar, ancak Marksizmle ilişkileri özel bir nitelik arz eder; Ortodoks Marksizmin tamamen dışında kalırlar. Aydınlanmacılıkla eleştirel bir ilişki kurarlar, akıl kavramına yönelik çeşitli boyutlarda eleştiriler getirirler. Postmodern soruşturmada görülen akıl eleştirilerinin ilk ipuçlarını Frankfurt Okulu düşünürlerinde görmek mümkündür.

Elbette Frankfurt Okulu'nun her üyesinde farklı boyutta bir eleştirellik söz konusudur, ama bu düşünürleri bir okul içinde birleştiren ögelerin temelinde eleştirel teoriyi benimsemeleri yatar. Eleştirel teori, hem teorinin/felsefenin eleştirel bir şekilde değerlendirilmesini ve yeniden yapılandırılmasını, hem de uygulamada eleştirel bir yönelim gözetilmesini ifade eder. Okulun en genel anlamda eleştirel bir düşünce ve eleştirel bir toplum teorisi kurmayı amaçladığı, felsefi çalışmalarında bu eleştirelliğin ortaya konulduğu söylenebilir.

https://www.sorubak.com